ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԻ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳՐԵՐԸ

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ ÐÀÉ Î Í ОВ Í ÀÃ Î Ð Í Î -ÊÀÐÀÁÀÕÑÊ Î É ÐÅÑ Ï ÓÁË ÈÊÈ

նշված տարածքները ժամանակավորապես գտնվում են հակառակորդի վերահսկողության տակ
указанные территории временно находятся под контролем противника

ԼՂՀ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ÑÒÎ ËÈÖÀ ÍÊÐ - ÑÒÅÏÀÍÀÊÅÐÒ

Տարածքը, քառ. կմ	29.12	Òåððèòîðèÿ, êâ.êì
ԼՂՀ տարածքում քաղաքի տարածքի տեսակարար կշիռը,%	0.3	Óäåëüíûé âåñ òåððèòîðèè ãîðîäà â òåððèòîðèè ÍÊÐ,%
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր (2015թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ), հա	511.3	Çåìëè ñåëüñêîõîçÿéñòâåííîãî íàçíà÷åíèÿ (íà 1-îå èþëÿ 2015ã.), ãà
Բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	55151	×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 1-îå ÿíâàðÿ 2015ã., ÷åëîâåê
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը,%	100.0	Óäåëüíûé âåñ ãîðîäñêîãî íàñåëåíèÿ, %
ԼՂՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում մայրաքաղաքի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2014թ. վերջին, %	37.0	Óäåëüíûé âåñ íàñåëåíèÿ ñòîëèöû â îáùåé ÷èñëåííîñòè íàñåëåíèÿ ÍÊÐ, íà êîíåö 2014ã.,%

Ստեփանակերտը Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության մայրաքաղաքն ու խոշոր քաղաքն է: 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ բնակչության թիվը կազմում է 55.2 հազ. մարդ:

Որպես քաղաքատիպ բնակավայր հայտնի է 1847 թվականից: Իսկ մինչև այդ հին հայկական բնակավայր էր` Վարարակն անվամբ, որն ունի ավելի քան երկուհազարամյա պատմություն: Հենց այս գյուղում 1840-ական թվականներին ստեղծվել է ռուսական բանակի զորակայան` ռազմական, վարչական, բնակելի շինություններով, որոնք էլ հիմք են հանդիսացել այժմյան քաղաքի ձևավորման համար: Լեռնային Ղարաբաղում խորհրդային կարգեր հաստատվելուց և երկրամասը ինքնավար մարզ հռչակվելուց հետո, 1923 թվականին Բաքվի 26 կոմիսարների առաջնորդ Ստեփան Շահումյանի հիշատակը հավերժացնելու համար այս բնակավայրը վերանվանվում է Ստեփանակերտ:

Մինչև 1978թ. մարզային վարչական կենտրոն լինելուց բացի, համանուն շրջանի կենտրոնն էր: 1978թ. հետո Ստեփանակերտի շրջանը վերանվանվում է Ասկերանի շրջան, իսկ շրջանի կենտրոնը դառնում է Ասկերան ավանը:

Степанакерт – столица и самый крупный город Нагорно Карабахской Республики. На 1-е января 2015г население составило 55.2 тыс. человек.

Как город известен с 1847 года. До этого это было армянское поселение под названием Вараракн с более чем двухты-сячелетней историей. Именно в этом поселении в 1840-ых годах был создан сборный пункт русской армии с военными, административными, жилыми строениями, которые стали основой для формирования нынешнего города. После уста-новления социалистической власти и провоз-глашения края автономной областью, в 1923г., в память о лидере 26 бакинских комиссаров Степане Шаумяне, город был переименован в Степанакерт.

До 1978г., помимо областного, Степанакерт был и районным административным центром. В 1978г. Степанакертский район переименовы-вается в Аскеранский район, а центром района становится поселок Аскеран.

Ստեփանակերտը գտնվում է Ղարաբաղի լեռնաշղթայի արևելյան նախալեռնային մասի ոչ մեծ հարթության վրա, Կարկառ գետի ձախափնյա գեղատեսիլ մասում: Շրջապատված է անտառներով, այգիներով, ունի մեղմ կլիմայական պայմաններ:

Степанакерт находится на небольшой равнине восточного плоскогорья Карабахского горного хребта, на живописной части правого берега реки Каркар. Он окружен лесами, садами, имеет мягкие климатические условия.

Ստեփանակերտը ավտոճանապարհների կարևոր հանգույց է: Այստեղից սկսվում է Ստեփանակերտ-Շուշի-Բերձոր-Գորիս-Երևան, Ստեփանակերտ-Ննգի-Մարտունի, Ստեփանակերտ-Կարմիր Շուկա-Մարտունի, Ստեփանակերտ-Մարտունի-Հադրութ, Ստեփանակերտ-Մարտակերտ, Ստեփանակերտ-Դրմբոն-Քարվաճառ-Վարդենիս ավտոճանապարհները:

Степанакерт важный центр автомобильных дорог. Отсюда начинаются:
Степанакерт-Шуши-Бердзор-Горис–Ереван,
Степанакерт–Ннги-Мартуни,
Степанакерт-Красный Базар-Мартуни,
Степанакерт-Мартуни-Гадрут,
Степанакерт- артакерт,
Степанакерт-Дрмбон-Карвачар-Варденис
автомобильные дороги.

Ստեփանակերտը ԼՂՀ Նախագահի նստավայրն է: Մայրաքաղաքում են գտնվում ԼՂՀ Ազգային Ժողովն ու ԼՂՀ կառավարությունը, ԼՂՀ նախարարություններն ու գերատեսչությունները, հասարակական և այլ կազմակերպությունների, տարբեր միությունների, հիմնադրամների, դատաիրավական մարմինների, զանգվածային լրատվամիջոցների մեծ մասը:

В Степанакерте находится резиденция Президента НКР. В столице находятся Национальное собрание НКР и правительство НКР, министерства и ведомства НКР, большая часть общественных и других организаций, различных обúединений, фондов, судебно-правовых органов, средств массовой информации.

Մայրաքաղաքում են գործում Լեռնային Ղարաբաղում միջազգային և այլ կազմակերպությունների ներկայացուցչությունների գրասենյակները:

В столице действуют представительства международных и других организаций в Нагорном Карабахе.

Ստեփանակերտը հանրապետության ամենախոշոր տնտեսական կենտրոնն է: 2014թ. ***մայրաքաղաքի տնտեսության*** հիմնական ճյուղերի տեսակարար կշիռները հանրապետության համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

Степанакерт - самый крупный экономический центр республики. Удельные веса основных отраслей ***экономики столицы*** в общих обúемах соответствующих основных отраслей республики в 2014г. составили:

- արդյունաբերություն 48.8% ïðîìûøëåííîñòü
- շինարարություն 38.9% ñòðîèòåëüñòâî
- առևտուր 75.5% òîðãîâëÿ
- կապ 67. 8% ñâÿçü
- ծառայություններ 75.9% óñëóãè
- գյուղատնտեսություն 2.1% ñåëüñêîå õîçÿéñòâî

2014թ. ***մայրաքաղաքում*** գործել են 179 արդյունաբերական, 124 շինարարական, 658 ծառայություններ մատուցող, 1425 առևտուր իրականացնող տնտեսավարող սուբյեկտներ:

В 2014 году ***в столице*** действовали 179 промышленных, 124 строительных, 658 оказывающих услуги, 1425 торговых хозяйствующих субúектов.

Ստեփանակերտը նաև կրթության, մշակութային կարևոր կենտրոն է: 1920-ական թվականներին այստեղ բացվել է գյուղատնտեսական տեխնիկում, իսկ 1940-ական թվականներին՝ երկամյա ուսուցչական ինստիտուտ, որը կարճ ժամանակից հետո փակվել է: 1970-ական թվականներին բացվել է մանկավարժական ինստիտուտ՝ հայկական, ռուսական և

Степанакерт является также центром культуры и образования. В 1920-ых годах здесь открылся сельскохозяйственный техникум, а в 1940-ых годах - двухгодичный педагогический институт, который через некоторое время закрылся. В 1970-ых годах открылся педагогический институт с армянским, русским и азербайджанским отделениями. Здесь до 1993

աղբեջանական բաժանմունքներով: Այստեղ մինչև 1993թ. գործում էին Կիրովականի մանկավարժական և Երևանի ճարտարագիտական ինստիտուտների մասնաճյուղերը: Այդ մասնաճյուղերի և Ստեփանակերտի մանկավարժական ինստիտուտի հիման վրա կազմավորվեց Լեռնային Ղարաբաղի պետական համալսարանը (այժմ՝ Արցախի պետական համալսարան):

1932թ. բացվել է ***Ստեփանակերտի*** գթասիրտ քրոջ դպրոցը, որը 1940-ական թվականներին վերանվանվել է բժշկական ուսումնարանի: 1961թ. բացվել է երաժշտական ուսումնարան:

1924թ. բացվել է ներկայիս Ստեփանակերտի հանրապետական գրադարանը: 1932թ. հիմնադրվել է պետական հայկական դրամատիկական թատրոնը: 1959թ. ԼՂՀ-ում գործում է հայկական երգի ու պարի պետական համույթը, որը մեծ հաջողությամբ ելույթներ է ունենում նաև Երևանում և Հայաստանի այլ բնակավայրերում:

года действовали филиалы Кироваканского педагогического и Ереванского архитектурного институтов. На основе этих двух филиалов и Степанакертского педагогического института был основан Карабахский государственный институт (нынче Арцахский государственный университет).

В 1932г. открылась ***Степанакертская*** школа сестры милосердия, которая в 1940-ых переименовалась в медицинское училище. В 1961г. открылось музыкальное училище.

В 1924 году открылась ныне существующая в Степанакерте республиканская библиотека. В 1932 году был основан государственный армянский драматический театр. С 1959 годà в НКР действует государственный армянский национальный ансамбль песни и танца, который с большим успехом выступает в Ереване и в других населенных пунктах Армении.

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ÎÁÐÀÇÎÂÀÒÅËÜÍÛÅ Ó×ÐÅÆÄÅÍÈß

	Քանակը -×èñëî							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Հաստատություններ, ընդամենը	36	34	35	32	32	33	33	Ó÷ðåæäåíèÿ, âñåãî
որոնցից՝								èç íèõ:
պետական նախադպրոցական	1	2	3	3	3	3	3	ãîñóäàðñòâåííûå äîøêîëüíûå
ոչ պետական նախադպրոցական	5	3	3	2	2	2	2	íåãîñóäàðñòâåííûå äîøêîëüíûå
պետական հանրակրթական դպրոցներ	16	16	14	14	14	14	14	ãîñóäàðñòâåííûå îáùåîáðàçî-âàòåëüíûå
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	3	3	3	3	3	4	4	Øêîëû ìóçûêàëüíûå, èñêóññòâà,õóäîæåñòâ, äåòñêî-þíîøåñêèå творческие öåíòðû
միջին մասնագիտական ուսումնական	3	3	4	3	3	3	3	ñðåäíå-ñïåöèàëüíûå ó÷åáíûå
պետական բարձրագույն ուսումնական	1	2	2	2	2	2	2	ãîñóäàðñòâåííûå âûñøèå ó÷åáíûå
ոչ պետական բարձրագույն ուսումնական	6	5	5	3	3	5	5	íåãîñóäàðñòâåííûå âûñøèå ó÷åáíûå

2014թ. ***մայրաքաղաքում*** բնակչության ստացիոնար բուժումն իրականացվել է 9 հիվանդանոցային հիմնարկներում, որոնցում աշխատել են 265 բժիշկ: Միջին բուժանձնակազմի թվաքանակը կազմել է 637 մարդ:

2014թ. ***մայրաքաղաքում*** գործել է 3 գրադարան, որոնց գրքային ֆոնդը կազմել է 271.1 հազ. օրինակ:

В 2014 году ***в столице*** стационарное лечение населения осуществлялось в 9 лечебных учреждениях, в которых работали 265 врачей. Численность среднего медперсонала составила 637 человек.

В 2014 году ***в столице*** действовали 3 библиотеки, книжный фонд которых составил 271.1 тыс. экземпляров.

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ՔԱՂԱՔԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2014թ.
ÍÅÊÎÒÎÐÛÅ ÑÎÖÈÀËÜÍÛÅ ÕÀÐÀÊÒÅÐÈÑÒÈÊÈ Ã.ÑÒÅÏÀÍÀÊÅÐÒÀ, 2014ã.

	Ընդամենը Âñåãî	նրանցից` èç íèõ:		
		կանայք æåíùèíû	տղամարդիկ ìóæ÷èíû	
Բնակչությունը, մարդ	55151	76615	72302	Íàñåëåíèå, ÷åëîâåê
Ծնվածներ, մարդ	1076	512	564	Ðîäèâøèåñÿ, ÷åëîâåê
Մահացածներ, մարդ	454	225	229	Óìåðøèå, ÷åëîâåê
Ամուսնություններ	597	X	X	Áðàêè
Ամուսնալուծություններ	122	X	X	Ðàçâîäû
Մեկ բնակչի ապահով-վածությունը ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ. մ	18.5	X	X	Îáåñïå÷åííîñòü îäíîãî æèòåëÿ îáùåé æèëîé ïëîùàäüþ,êâ.ì.
Կրթություն Հաճախումը կրթօջախներ, մարդ`				Îáðàçîâàíèå Ïîñåùàåìîñòü учебных заведений, ÷åëîâåê
նախադպրոցական	1320	659	661	äîøêîëüíîå
հանրակրթական	7307	3861	3446	îáùåîáðàçîâàòåëüíîå
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի կենտրոններ	1070	783	287	цåíòðû ìóçûêàëüíûå, èñêóññòâà,õóäîæåñòâ
միջին մասնագիտական	1766	811	955	ñðåäíåñïåöèàëüíîå
բարձրագույն	4236	2272	1964	âûñøåå
Առողջապահություն				Çäðàâîîõðàíåíèå
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	312110	--	--	ïîñåùàëè ïîëèêëèíèêè â òå÷åíèå ãîäà(÷èñëî ïîñåùåíèé)
Մարզիկներ, մարդ	1764	581	1183	Ñïîðòñìåíû, ÷åëîâåê
Գործազուրկներ (պաշտոնապես գրանցված), մարդ	1534	1513	21	Áåçðàáîòíûå(îôèöèàëüíî çàðåãèñòðèðîâàííûå), ÷åëîâåê
Սոցիալական ապահովություն				Ñîöèàëüíîå îáåñïå÷åíèå
ընդամենը կենսաթոշակառուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	11710	--	--	âñåãî ïåíñèîíåðîâ, íà êîíåö ãîäà,человек
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում, մարդ				×èñëî ïîñåùåíèé â òå÷åíèå ãîäà, ÷åëîâåê
գրադարան	126464	--	--	áèáëèîòåêà
թատրոն	5608	--	--	òåàòð
համերգ	49060	--	--	êîíöåðò
թանգարան	48285	--	--	ìóçåé
Իրավական ոլորտ				Ïðàâîâàÿ îáëàñòü
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	115	--	--	×èñëî ñëó÷àåâ ïðåñòóïëåíèé в течение ãîäà

ԼՂՀ ԱՍԿԵՐԱՆԻ ՇՐՋԱՆ

Շրջկենտրոնը՝ ք. Ասկերան

ÀÑÊÅÐÀÍÑÊÈÉ ÐÀÉÎÍ ÍÊÐ

Ðàéöåíòð-ã.Àñêåðàí

Տարածքը, քառ. կմ	1191.40	Òåððèòîðèÿ, êâ.êì
ԼՂՀ տարածքում շրջանի տարածքի տեսակարար կշիռը, %	10.4	Óäåëüíûé âåñ òåððèòîðèè ðàéîíà â òåððèòîðèè ÍÊÐ,%
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր (2015թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ), հա	41184.6	Çåìëè ñåëüñêîõîçÿéñòâåííîãî çíà÷åíèÿ (íà 1-îå èþëÿ 2015ã.), ãà
Քաղաքային համայնքներ	1	Ãîðîäñêèå îáùèíû
Գյուղական համայնքներ	41	Ñåëüñêèå îáùèíû
Գյուղական բնակավայրեր	46	Ñåëüñêèå ìåñòíîñòè
Բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	18069	×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 1-îå ÿíâàðÿ 2015ã., ÷åëîâåê
այդ թվում` քաղաքային	2301	*â òîì ÷èñëå:* ãîðîäñêîå
գյուղական	15768	ñåëüñêîå
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, %	12.7	Óäåëüíûé âåñ ãîðîäñêîãî íàñåëåíèÿ,%
ԼՂՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում շրջանի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2014թ. վերջին,%	12.1	Óäåëüíûé âåñ íàñåëåíèÿ ðàéîíà â îáùåé ÷èñëåííîñòè íàñåëåíèÿ ÍÊÐ, íà êîíåö 2014ã.,%

Ասկերանի շրջանի բնակչությունը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է հանրապետության բնակչության ընդհանուր թվաքանակի 12.1 %:

Ասկերանի շրջանը մինչև 1978թ. կոչվում էր Ստեփանակերտի շրջան: Զբաղեցնում է Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության տարածքի կենտրոնական մասը, ընդգրկում է հիմնականում Կարկառ գետի ու նրա վտակների ավազանը: Մինչև 1996թ. սկիզբը, կապված պատերազմական, այնուհետև սոցիալ-տնտեսական դժվարին պայմանների հետ, շրջանի բնակչությունը նկատելիորեն նվազել է:

Население Аскеранского района по состоянию на 1-е января 2015г. составило 12.1% от общей численности населения республики.

Аскеранского район до 1978г. назывался Степанакертским районом. Занимает центральную часть территории Нагорно-Карабахской Республики, в основном охватывает бассейн реки Каркар и ее притоков. До начала 1996г., из-за сложившегося военного положения, а позже социально-экономических сложных условий, население района значительно уменьшилось.

Շրջանի մակերևույթը լեռնային է, խիստ կտրտված գետահովիտներով և անդնդախոր կիրճերով: Համարյա ամբողջապես անտառածածկ է, ցածրադիր մասերում՝ թփուտածածկ: Համեմատաբար բարձրադիր է շրջանի արևմըտյան հատվածը, որտեղով անցնում է Ղարաբաղի լեռնաշղթան, որի առանձին գագաթներ ունեն ավելի քան 2832 մ բարձրություն: Այստեղից էլ սկիզբ են առնում շրջանի տարածքով հոսող Կարկառ, Մեղրագետ (Բալլուջա), Բադարա, հյուսիսում՝ Քոլատակ գետերը: Շրջանը հարավային մասում սահմանակից է Հադրութի, արևելյան մասում՝ Մարտունու և Աղդամի, արևմտյան մասում՝ Շուշիի և Քաշաթաղի, իսկ հյուսիսային մասում՝ Մարտակերտի շրջաններին:

Ասկերանի շրջանի տարածքում պահպանվել է հայկական պատմաճարտարապետական 796 հուշարձան: Դրանցից առանձնահատուկ հետաքրքրություն են ներկայացնում հատկապես Ավետարանոց գյուղի՝ Վարանդայի մելիքության՝ Բերդավանի բազմաթիվ հուշարձանները, ինչպես նաև՝ Ասկերանի պաշտպանական պարիսպը: Ավետարանոց գյուղի նշանավոր հուշարձաններից են Ս.Աստվածածին եկեղեցին, Կուսանաց անապատ կոչվող հուշարձանախումբը, որի եկեղեցու գավիթը եղել է Վարանդա գավառի իշխանների՝ Մելիք Շահնազարյանների տոհմական դամբարանը, ինչպես նաև՝ շրջակայքի պարիսպները, տարբեր նշանակության հին շինությունները ու աղբյուրները: Շրջանի առավել կարևոր հուշարձաններից են Շոշկա վանքը, Սարուշեն գյուղի մոտ գտնվող Փիրումաշենի եկեղեցին, Շիկաքար բերդը, Րաֆֆու Աղբյուր - հուշարձանը (Դահրավ գյուղում):

2014թ. ***շրջանի*** տնտեսության հիմնական ճյուղերի տեսակարար կշիռները հանրապետության համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

Рельеф района горная, с обрывистыми плоскогорьями и глубокими ущельями. Почти полностью покрыта лесами, в низменных частях-кустарниками. Сравнительно высокогорна восточная часть района, где проходит Карабахский горный хребет, отдельные вершины которого имеют более чем 2832 м. высоты. Отсюда берут свои истоки реки: Каркар, Меграгет (Баллуджа), Бадара, на севере Колатак, которые протекают по территории всего района. Район на юге граничит с Гадрутским районом, на востоке - с Мартунинским и Агдамским районами, на западе - с Шушинским и Кашатагским районами, а на севере - с Мартакертским районом.

На территории Аскеранского района сохранилось 796 армянских историко-архитектурных памятников. Из них особый интерес представляют многочисленные памятники Бердавана (меликство Варанда) в селе Аветараноц, а также Аскеранская оборонительная крепость. Из памятников села Аветараноц известна церковь Святой Богородицы, комплекс памятников под названием Кусанац анапат, во дворе церкви которого была гробница князей гавара Варанда-Мелик Шахназарянов, а также близрасположенные крепости, строения и родники. Особое место из памятников района занимают: монастырь Шошка, церковь Пирумашен в селе Сарушен, крепость Шикакар, мемориал-родник Раффи (в селе Даграв).

Удельные веса основных отраслей ***экономики района*** в общих обúемах соответствующих основных отраслей республики в 2014г. составили:

- արդյունաբերություն 5.5 % ïðîìûøëåííîñòü
- գյուղատնտեսություն 23.3 % ñåëüñêîå õîçÿéñòâî
- շինարարություն 3.6 % ñòðîèòåëüñòâî
- առևտուր 3.2 % òîðãîâëÿ
- կապ 7.2 % ñâÿçü
- ծառայություններ 5.1 % óñëóãè

Շրջանի գյուղատնտեսությունը մասնագիտացված է հացահատիկի և բանջարաբոստանային մշակության, այգեգործության, պտղաբուծության և անասնաբուծության ուղղությամբ:

Շրջանի արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է, որի մեջ առավել մեծ տեսակարար կշիռ ունի սննդամթերքի արտադրությունը:

2014թ. ***շրջանում գործել*** են 328 տնտեսավարող սուբյեկտներ, որոնցից արդյունաբերության ոլորտում գործող՝ 24, շինարարությունում՝ 8, գյուղատնտեսությունում՝ 13, առևտրում՝ 211, ծառայությունների ոլորտում՝ 71:

2014թ. ***շրջանում գործել*** է 32 ցերեկային դպրոց, 1-ական երաժշտական և արվեստի դպրոց, 1 մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոն, 1 գրադարան, 1 թանգարան, 1 հիվանդանոց, 4 գյուղական բժշկական ամբուլատորիա, 38 բուժկետ և այլն:

Сельское хозяйство района специализировано по линии выращивания зерновых и овоще – бахчевых культур, садоводства, плодоводства и животноводства.

Основное направление ***промышленности района*** – обрабатывающая промышленность, в которой наибольший удельный вес имеет производство пищевых продуктов.

В 2014г. ***в районе действовали*** 328 хозяйствующих субъектов, 24 из которых - в промышленности, 8 - в строительстве, 13 - в сельском хозяйстве, 211 - в торговле, 71- в сфере обслуживания.

В 2014г. ***в районе действовали*** 32 дневных школ, 1 музыкальная школа,1 школа искусства, 1 центр детско-юношеского творчества, 1 библиотека, 1 музей, 1 больница, 4 сельских медицинских амбулаторий, 38 медпунктов и др.

ԱՍԿԵՐԱՆԻ ՇՐՋԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2014թ.
ÍÅÊÎÒÎÐÛÅ ÏÎÊÀÇÀÒÅËÈ ÑÎÖÈÀËÜÍÎÉ ÕÀÐÀÊÒÅÐÈÑÒÈÊÈ АСКЕРАНСКОГО РАЙОНА, 2014ã.

	Ընդամենը Âñåãî	նրանցից՝ èç êîèõ:		
		կանայք æåíùèíû	տղամարդիկ ìóæ÷èíû	
Բնակչությունը, մարդ	18069	9377	8692	Íàñåëåíèå, ÷åëîâåê
Ծնվածներ, մարդ	227	121	106	Ðîäèâøèåñÿ, ÷åëîâåê
Մահացածներ, մարդ	164	83	81	Óìåðøèå, ÷åëîâåê
Ամուսնություններ	131	X	X	Áðàêè
Ամուսնալուծություններ	22	X	X	Ðàçâîäû
Մեկ բնակչի ապահովվածությունը ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ. մ	27.4	X	X	Îáåñïå÷åííîñòü îáùåé æèëîé ïëîùàäüþ,êâ.ì.
Կրթություն Հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝				Îáðàçîâàíèå Ïîñåùàåìîñòü учебных заведений, ÷åëîâåê
նախադպրոցական	291	139	152	äîøêîëüíîå
հանրակրթական	2287	1152	1135	îáùåîáðàçîâàòåëüíîå
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի կենտրոններ	295	152	143	цåíòðû ìóçûêàëüíûå, èñêóññòâà,õóäîæåñòâ
Առողջապահություն				Çäðàâîîõðàíåíèå
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	28852	--	--	ïîñåùàëè ïîëèêëèíèêè â òå÷åíèå ãîäà(÷èñëî ïîñåùåíèé)

	Ընդամենը Âñåãî	նրանցից` èç êîèõ:		
		կանայք æåíùèíû	տղամարդիկ ìóæ÷èíû	
Մարզիկներ, մարդ	266	88	178	Ñïîðòñìåíû, ÷åëîâåê
Գործազուրկներ (պաշտոնապես գրանցված),մարդ	40	39	1	Áåçðàáîòíûå(îô èöèàëüíî çàðåãèñòðèðîâàííûå), ÷åëîâåê
Սոցիալական ապահովություն				Ñîöèàëüíîå îáåñïå÷åíèå
ընդամենը կենսաթոշակառուներ,տարեվերջի դրությամբ, մարդ	3523	--	--	âñåãî ïåíñèîíåðîâ, íà êîíåö ãîäà, человек
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում, մարդ				×èñëî ïîñåùåíèé â òå÷åíèå ãîäà, ÷åëîâåê
գրադարան	3502	--	--	áèáëèîòåêà
համերգ	3800	--	--	êîíöåðò
թանգարան	348	--	--	ìóçåé
Իրավական ոլորտ				Ïðàâîâàÿ îáëàñòü
հանցագործության դեպքերի քանակը,տարվա ընթացքում	61	--	--	×èñëî ñëó÷àåâ ïðåñòóïëåíèé â òå÷åíèå ãîäà

Ասկերան քաղաքը շրջանի վարչական կենտրոնն է, որն 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ունի 2301բնակիչ: Որպես բնակավայր ձևավորվել է 1920 թվականից հետո, իսկ 1982թ. դրան միացել է Գլիջբաղ գյուղը: 1967 թվականից համարվում է քաղաքատիպ բնակավայր, անվանումն առաջացել է զորանոց հասկացությունից: Որպես զորանոց հայտնի էր 18-րդ դարի կեսերից: Երկար ժամանակ եղել է Ռուսական զորքի նստավայրը: Պատմական մեծ կարևորություն ներկայացնող հուշարձանը Ասկերանի հանրահայտ բերդապարիսպն է, որը կառուցվել է 1760 թվականին:

Գյուղերից առավել նշանավորներն են` Ավետարանոցը, Ոսկեվազը, Նորագյուղը, Այգեստանը, Խաչենը, Շոշը, Խանածախը, Դահրավը, Խնձրիստանը, Պատարան, Խրամորթը:

Город Аскеран является административным центром района, который на 1 января 2015г. имеет 2301 жителей. Как населенная местность был сформирован после 1920г.а в 1982г. к нему присоединилось село Глиджбаг. С 1967г. считается поселком городского типа, название образовалось от слова казарма. Как казарма была известна с середины XVIII века. Долгое время являлась местом дислокации Русской Армии. Общеизвестная Аскеранская крепостная стена, которая является знаменитым историческим памятником, была построена в 1760г.

Из сел наиболее известные - Аветараноц, Воскеваз, Норагюх, Айгестан, Хачен, Шош, Ханацах, Даграв, Хндзристан, Патара, Храморт.

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÃÎÐÎÄÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå **общины**	**Բնակավայրի անվանումը Название нàñåëåííого ïóíêòà**	**Տնային տնտեսու թյունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Ասկերան	Аскеран	ք.Ասկերան/г.Аскеран	671	2301
			գ.Քյաթուկ/с.Кятук	6	7

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÑÅËÜÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå **общины**	**Բնակավայրի անվանումը Название нàñåëåííого ïóíêòà**	**Տնային տնտեսու թյունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Ակնաղբյուր	Àêíàõïþð		150	541
2	Այգեստան	Àéãåñòàí		296	1112
3	Աստղաշեն	Àñòõàøåí		143	508
4	Ավետարանոց	Àâåòàðàíîö		244	1135
5	Արմենակավան	Àðìåíàêàâàí		16	64
6	Պատարա	Ïàòàðà		222	820
7	Բերքաձոր	Áåpêàäçîð		44	177
8	Դահրավ	Äàãðàâ		56	176
9	Դաշուշեն	Äàøóøåí		33	108
10	Իվանյան	Èâàíÿí		330	1385
11	Լուսաձոր	Ëóñàäçîð		55	181
12	Խնապատ	Õíàïàò		245	1045
13	Խանցք	Õàíöê		65	265
14	Խաչեն	Õà÷åí		98	328
15	Խաչմաչ	Õà÷ìà÷		53	233
16	Խնածախ	Õíàöàõ		150	619
17	Խնձրիստան	Õíäçðèñòàн		210	757
18	Խրամորթ	Õðàìîðò		128	525
19	Ծաղկաշատ	Öàõêàøàò		52	125
20	Կարմիր գյուղ	Êàðìèð ãþõ		56	174
21	Հարավ	Ãàðîâ		102	328
22	Հիլիս	Õèëèñ		48	203
23	Հովսեփավան	Îâñåïàâàí		31	181
24	Մադաթաշեն	Мадаташен		28	104
25	Մխիթարիշեն	Мхитарашен		19	79
26	Մոշխմհատ	Мошхмхат		11	62
27	Նախիջևանիկ	Нахиджеваник		65	223

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå **общины**	**Բնակավայրի անվանումը Название нàñåëåííого ïóíêòа**	Տնային տնտեսությունների թիվը ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
28	Նորագյուղ	Норагюх		352	1531
29	Ներքին Սզնեք	Неркин Сзнек		37	139
30	Շոշ	Шош		185	649
31	Ջրաղացներ	Джрахацнер		37	108
32	Ռև	Рев		23	110
33	Սառնաղբյուր	Сарнахбюр	Սառնաղբյուր/ Сарнахбюр	20	104
			Դահրազ/ Даграз	3	5
34	Սարդարաշեն	Сардарашен		27	135
35	Սարուշեն	Сарушен		90	370
36	Սղնախ	Схнах		64	280
37	Վարդաձոր	Вардадзор	Վարդաձոր/ Вардадзор	80	270
			Վարազաբուն/Варазабун	10	37
38	Վերին Սզնեք	Верин Сзнек		9	34
39	Ուղտասար	Ухтасар		40	206
40	Փառուխ	Фарух		20	72
41	Քռասնի	Красни		55	253

ԼՂՀ ՀԱԴՐՈՒԹԻ ՇՐՋԱՆ

Շրջկենտրոնը` ք. Հադրութ

ÃÀÄÐÓÒÑÊÈÉ ÐÀÉÎÍ ÍÊÐ

Ðàéîííûé öåíòð-ã. Ãàäðóò

Տարածքը, քառ. կմ	1876.76	Òåððèòîðèÿ,êâ.êì
ԼՂՀ տարածքում շրջանի տարածքի տեսակարար կշիռը,%	16.4	Óäåëüíûé âåñ òåððèòîðèè ðàéîíà â òåððèòîðèè ÍÊÐ,%
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր (2015թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ), հա	107744.8	Çåìëè ñåëüñêîõîçÿéñòâåííîãî çíà÷åíèÿ (íà 1-îå èþëÿ 2015ã.), ãà
Քաղաքային համայնքներ	1	Ãîðîäñêèå îáùèíû
Գյուղական համայնքներ	29	Ñåëüñêèå îáùèíû
Գյուղական բնակավայրեր	46	Ñåëüñêèå ìåñòíîñòè
Բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	13630	×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 1-îå ÿíâàðÿ 2015ã., ÷åëîâåê
այդ թվում` քաղաքային	4082	*â òîì ÷èñëå:* ãîðîäñêîå
գյուղական	9548	ñåëüñêîå
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը,%	29.9	Óäåëüíûé âåñ ãîðîäñêîãî íàñåëåíèÿ,%
ԼՂՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում շրջանի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2014թ. վերջին,%	9.2	Óäåëüíûé âåñ íàñåëåíèÿ ðàéîíà â îáùåé ÷èñëåííîñòè íàñåëåíèÿ ÍÊÐ, íà êîíåö 2014ã.,%

ԼՂՀ Հադրութի շրջանն զբաղեցնում է Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության տարածքի հարավային մասը:

Այս շրջանի տարածքը հիմնականում համապատասխանում է պատմական Արցախի Դիզակի մելիքության տարածքին և աչքի է ընկնում հայկական պատմաճարտարապետական մեծ հետաքրքրություն ներկայացնող բազմաթիվ հուշարձաններով: Դիզափայտ լեռան վրա կառուցված «Սպիտակ տաճարը» հնագույն ուխտատեղի է:

Гадрутский район занимает южную часть Нагорно- Карабахской Республики.

Территория этого района в основном соответствует исторической территории Арцахского меликства Дизак, где расположены многочисленные историко-архитектурные памятники, представляющие большой интерес. Построенная на горе Дизапайт церковь “Спитак тачар” (Белый храм) - древнейшее место паломничества.

Հադրութի շրջանի տարածքում կա 364 հայկական պատմաճարտարապետական հուշարձան, դրանց մեծ մասը գիտաճանաչողական նշանակություն ունի: Առավել հիշարժան են Տողասարի լանջին գտնվող Գտիչ կամ Քթեշ վանքը (XIIIդ.), Օխտը դռնի վանքը՝ Մոխրենես գյուղի մոտ (VIIդ.), Տող գյուղի Ս.Ստեփանոս, Ս.Հովհաննես եկեղեցիները, Մեծ Թաղլարի մոտ գտնվող Ճոխտ պռվածառի վանքը, Ս. Ամենափրկիչ եկեղեցին, Դրախտիկ գյուղի մոտ գտնվող Գրիգոր Նարեկացի եկեղեցին, Ծակուռի գյուղի Ծաղկավանքը, Հակակու գյուղի Ս.Աստվածածին եկեղեցին, Խանձաձորի՝ Ս.Հովհաննես եկեղեցին, Թաղոտ գյուղի մոտ գտնվող Յոթ խաչ վանքը, Դիզափայտի հուշարձանները և այլն: Եզակի հետաքրքրություն է ներկայացնում Ազոխ գյուղի մոտ գտնվող քարանձավային համալիրը: Աչքի են ընկնում նաև Իշխանագետի վրա կառուցված և այժմ էլ գործող հնագույն կամուրջները, Մեծ Թաղլարի մոտ գտնվող Ծծախաչ քարանձավը, Մարիամաձոր գյուղից ոչ մեծ հեռավորության վրա գտնվող «Վնեսա ղալա» բերդը, Խծաբերդի մոտ գտնվող Բերդ-Քարայրը և շատ հուշարձաններ:

На территории ***Гадрутского района*** есть 364 армянских историко-архитектурных памятников, большая часть которых имеет научно-познавательное значение. Особенно знамениты монастырь Гтич или Ктеш(VIIIв.) на склоне Тогасар, монастырь Охты дрни возле села Мохренес (VIIв.), церкви Св. Степанос, Св.Ованнес села Тог , монастырь Чохт првацар возле села Мец Таглар, церковь св. Аменапркича, церковь Григора Нарекаци возле села Драхтик, монастырь Цахкаванк села Цакури, церковь св. Богородицы в селе Хакаку, церковь Св. Ованесса села Ханзад-зор, монастырь Йот хач села Тагот, памят-ники Дизапайта и другие. Особый интерес представляет пещерный комплекс возле села Азох. Знамениты также древнейшие мосты, действующие и в настоящее время, на реке Ишханагет, пещера Тцахач возле села Мец Таглар, крепость ,,Внеса гала”, находящаяся недалеко от села Мариамадзор, крепость Бердкарайр возле села Хцаберд и другие памятники.

Լեռնային կտրտված մակերևույթի պատճառով դաշտավարության համար նպաստավոր հողատարածքներն ավելի քիչ են: Այդ տեսակետից համեմատաբար նպաստավոր են Իշխանագետի ու նրա վտակների հովիտները: Կլիման ընդհանուր առմամբ չոր մերձարևադարձային է:

Из-за горной обрывистой рельефа пахотных земель здесь меньше. С этой точки зрения, сравнительно благоприятны долины реки Ишханагет и ее притоков. Климат в целом сухой, тропический.

Հադրութի շրջանի բնակչությունը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է հանրապետության բնակչության ընդհանուր թվաքանակի 9.2 %:

Население Гадрутского района на 1-ое января 2015г. составило 9.2% от общей численности населения Республики.

2014թ. ***շրջանի*** տնտեսության հիմնական ճյուղերի տեսակարար կշիռները հանրապետության համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

Удельные веса основных отраслей ***экономики района*** в общих обúемах соответствующих основных отраслей республики в 2014г. составили:

• արդյունաբերություն	3.1 %	ïðîìûøëåííîñòü
• գյուղատնտեսություն	15.2 %	ñåëüñêîå õîçÿéñòâî
• շինարարություն	3.9 %	ñòðîèòåëüñòâî
• առևտուր	6.2 %	òîðãîâëÿ
• կապ	5.9 %	ñâÿçü
• ծառայություններ	3.2 %	óñëóãè

Շրջանի տնտեսության առաջատար ճյուղը գյուղատնտեսությունն է, հատկապես հացահատիկի, բանջարեղենի և անասնաբուծական մթերքի արտադրությունը:

2014թ. ***շրջանում գործել*** են 257 տնտեսավարող սուբյեկտներ, որոնցից արդյունաբերության ոլորտում գործող՝ 18, շինարարությունում՝ 8, գյուղատնտեսությունում՝ 2, առևտրում՝ 181, ծառայությունների ոլորտում՝ 48:

2014թ. շրջանում գործել է 25 ցերեկային դպրոց, 1-ական երաժշտական և արվեստի դպրոց, 1 մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոն, 1 գրադարան, 1 հիվանդանոց, 4 գյուղական բժշկական ամբուլատորիա, 27 բուժկետ և այլն:

Ведущая отрасль ***экономики района*** – это сельское хозяйство, особенно производство зерновых, овощей и животноводческой продукции.

В 2014г. ***в районе действовали*** 257 хозяйствующих субъектов, 18 из которых - в промышленности, 8 - в строительстве, 2 - в сельском хозяйстве, 181 - в торговле, 48 - в сфере обслуживания.

В 2014г. в ***районе действовали*** 25 дневных школ, 1 музыкальная школа, 1 школа искусства, 1 центр детско-юношеского творчества, 1 библиотека, 1 больница, 4 сельских медицинских амбулаторий, 27 медпунктов и др.

ՀԱԴՐՈՒԹԻ ՇՐՋԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2014թ.
ÍÅÊÎÒÎÐÛÅ ÏÎÊÀÇÀÒÅËÈ ÑÎÖÈÀËÜÍÎÉ ÕÀÐÀÊÒÅÐÈÑÒÈÊÈ ÃÀÄÐÓÒÑÊÎÃÎ РАЙОНА, 2014ã.

	Ընդամենը Âñåãî	որանցից՝ èç íèõ:		
		կանայք æåíùèíû	տղամարդիկ ìóæ÷èíû	
Բնակչությունը, մարդ	13630	6673	6957	Íàñåëåíèå, ÷åëîâåê
Ծնվածներ, մարդ	169	83	86	Ðîäèâøèåñÿ, ÷åëîâåê
Մահացածներ, մարդ	122	64	58	Óìåðøèå, ÷åëîâåê
Ամուսնություններ	119	X	X	Áðàêè
Ամուսնալուծություններ	14	X	X	Ðàçâîäû
Մեկ բնակչի ապահովվածությունը ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ. մ	23.8	X	X	Îáåñïå÷åííîñòü îäíîãî æèòåëÿ îáùåé æèëîé ïëîùàäüþ,êâ.ì.
Կրթություն Համախումբը կրթօջախներ, մարդ՝				Îáðàçîâàíèå Ïîñåùàåìîñòü учебных заведений, ÷åëîâåê
նախադպրոցական	246	118	128	äîøêîëüíîå
հանրակրթական	1943	944	999	îáùåîáðàçîâàòåëüíîå
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի կենտրոններ	287	169	118	цåíòðû ìóçûêàëüíûå, èñêóññòâà,õóäîæåñòâ
Առողջապահություն				Çäðàâîîõðàíåíèå
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	22485	--	--	ïîñåùàëè ïîëèêëèíèêè â òå÷åíèå ãîäà(÷èñëî ïîñåùåíèé)
Մարզիկներ, մարդ	257	67	190	Ñïîðòñìåíû, ÷åëîâåê
Գործազուրկներ (պաշտոնապես գրանցված),մարդ	41	37	4	Áåçðàáîòíûå(îôèöèàëüíî çàðåãèñòðèðîâàííûå), ÷åëîâåê
Սոցիալական ապահովություն				Ñîöèàëüíîå îáåñïå÷åíèå
ընդամենը կենսաթոշակառուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	2733	--	--	âñåãî ïåíñèîíåðîâ, íà êîíåö ãîäà,человек

	Ընդամենը Âñåãî	նրանցից՝ èç íèõ:		
		կանայք æåíùèíû	տղամարդիկ ìóæ÷èíû	
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում, մարդ				×èñëî ïîñåùåíèé â òå÷åíèå ãîäà, ÷åëîâåê
գրադարան	3452	--	--	áèáëèîòåêà
համերգ	4750	--	--	êîíöåðò
թանգարան	5890	--	--	ìóçåé
Իրավական ոլորտ				Ïðàâîâàÿ îáëàñòü
հանցագործության դեպքերի քանակը,տարվա ընթացքում	27	--	--	×èñëî ñëó÷àåâ ïðåñòóïëåíèé â òå÷åíèå ãîäà

Հադրութ քաղաքը շրջանի վարչական կենտրոնն է 1923 թվականից, որն 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ունի 3851 բնակիչ: Տեղաբաշխված է Դիզափայտի լեռնաճյուղերի գեղատեսիլ հովիտներից մեկում, այդ լեռնաճյուղերից սկիզբ առնող երկու գետակների միախառնման վայրում, որտեղից և առաջացել է բնակավայրի անվանումը («Հադրութ» նշանակում է գետամեջ):

Գյուղական բնակավայրերից առավել նշանավոր են Մեծ Թաղլարը, Հին Թաղլարը, Տողը, Տումին, Ազոխը, Դրախտիկը, ՈՒխտաձորը, Թաղոտը:

Город Гадрут-административный центр района с 1923 года, на 1-ое января 2015г. имеет 3851 жителей. Он расположен в одной из прекрасных долин горного ответвления Дизапайта, на месте слияния двух речек, берущих свои истоки с этих горных ответвлений, отсюда и образовалось название населенного пункта („Гадрут” означает межречье).

Из сельских населенных пунктов особо знамениты Мец Таглар, Хин Таглар, Тог, Туми, Азох, Драхтик, Ухтадзор, Тагот.

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÃÎÐÎÄÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå **общины**	**Բնակավայրերի անվանումը** **Название** íàñåëåííîãî ïóíêòà	**Տնային տնտեսությունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	ք. Հադրութ	г. Гадрут	ք Հադրութ/г. Гадрут	1276	3851
			գ. Տյաք/с.Тяк	62	31
			գ. Վանք/с. Ванк	126	38

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÑÅËÜÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå **общины**	**Բնակավայրերի անվանումը** **Название** íàñåëåííîãî ïóíêòà	**Տնային տնտեսությունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Ազոխ	Азох		207	749
2	Ակնաղբյուր	Акнахбюр		76	346
3	Այգեստան	Айгестан	գ. Այգեստան/с.Айгестан	82	349
			գ. Մելիքաշեն/с.Меликашен	6	12
4	Առաքել	Аракел	գ. Առաքել/с.Аракел	33	146
			գ. Ձորագյուղ/с.Дзорагюх	8	40
			գ. Սարալանջ/с.Сараландж	8	26
5	Առաջամուղ	Араджамух	գ.Առաջամուղ/с. Араджамух	18	96
			գ.Արաքսավան/с.Араксаван	20	59
6	Արևշատ	Аревшат		51	203
7	Բանաձոր	Банадзор	գ. Բանաձոր/с. Банадзор	62	184
			գ. Ցոր/с.Цор	5	17
8	Դրախտիկ	Драхтик		121	452
9	Թաղասեռ	Тагасер		124	505
10	Թաղոտ	Тагот		60	206
11	Խանձաձոր		գ. Խանձաձոր/Хангзадзор	31	124
			գ. Հայկավան/Айкаван	18	82
12	Խծաբերդ	Хцаберд	գ. Խծաբերդ/с. Хцаберд	35	121
			գ. Սպիտակաշեն/ с.Спитакашен	6	29
			գ. Արփագետիկ/ с.Арпагетик	4	11
13	Ծակուրի	Цакури		29	106
14	Ծամձոր	Цамдзор	գ. Ծամձոր/с. Цамдзор	20	45
			գ. Սարինշեն/с.Сариншен	5	13
15	Հարթաշեն	Харташен		49	170
16	Հակակու	Хакаку		27	97
17	Հին Թաղեր	Хин Тагер		35	140

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå **общины**	**Բնակավայրերի անվանումը Название** íàñåëåííîãî ïóíêòà	**Տնային տնտեսությունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
18	Մարիամաձոր	Мариамадзор		38	116
19	Մեծ Թաղեր	Мец Тагер		80	253
20	Մոխրենես	Мохренес		452	1515
21	Նորաշեն	Норашен		38	180
22	Պլեթանց	Плетанц	գ. Պլեթանց/с. Плетанц	46	146
			գ. Ծաղկավանք/ с.Цахкаванк	12	26
23	Ջրակուս	Джракус		4	4
24	Վարդաշատ	Вардашат		55	250
25	Տող	Тог		48	158
26	Տումի	Туми		203	764
27	Ուխտաձոր	Ухтадзор		190	703
28	Քյուրաթաղ	Кюратаг		109	334
29	Կարմրակուճ	Кармракуч		64	276

ԼՂՀ ՄԱՐՏԱԿԵՐՏԻ ՇՐՋԱՆ

Շրջկենտրոնը՝ ք. Մարտակերտ

Ì ÀÐÒÀÊÅÐÒÑÊÈÉ ÐÀÉÎÍ ÍÊÐ

Ðàéöåíòð- ã. Ìàðòàêåðò

Տարածքը, քառ. կմ	1795.07	Òåððèòîðèÿ,êâ.êì
ԼՂՀ տարածքում շրջանի տարածքի տեսակարար կշիռը,%	15.7	Óäåëüíûé âåñ òåððèòîðèè ðàéîíà â òåððèòîðèè ÍÊÐ,%
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր (2015թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ), հա	58455.6	Çåìëè ñåëüñêîõîçÿéñòâåííîãî çíà÷åíèÿ (íà 1-îå èþëÿ 2015ã.), ãà
Քաղաքային համայնքներ	1	Ãîðîäñêèå îáùèíû
Գյուղական համայնքներ	42	Ñåëüñêèå îáùèíû
Գյուղական բնակավայրեր	62	Ñåëüñêèå ìåñòíîñòè
Բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	19856	×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 1-îå ÿíâàðÿ 2015ã., ÷åëîâåê
այդ թվում՝ քաղաքային	4557	*â òîì ÷èñëå:* ãîðîäñêîå
գյուղական	15299	ñåëüñêîå
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը,%	23.0	Óäåëüíûé âåñ ãîðîäñêîãî íàñåëåíèÿ,%
ԼՂՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում շրջանի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2014թ. վերջին,%	13.3	Óäåëüíûé âåñ íàñåëåíèÿ ðàéîíà â îáùåé ÷èñëåííîñòè íàñåëåíèÿ ÍÊÐ, íà êîíåö 2014ã.,%

ԼՂՀ Մարտակերտի շրջանը զբաղեցնում է հանրապետության տարածքի հյուսիսային մասը՝ Խաչեն և Քոլատակ գետերի ավազաններից դեպի հյուսիս ընկած ամբողջ հատվածը: Ընդգրկում է պատմական Արցախի Ջրաբերդ գավառը և Խաչեն ու Գյուլիստան գավառների զգալի մասը:

Արցախի պատմության մեջ ունեցած դերով, այստեղ առկա հսկայական հնագույն պատմաճարտարապետական եզակի կոթողների քանակով, ինչպես նաև անզուգական բնությամբ ***Մարտակերտի շրջանն*** առանձ-

Мартакертский район НКР занимает северную часть территории республики - всю часть от бассейна рек Хачен и Колатак к северу. Включает гавар Джраберд и значительную часть гаваров Хачен и Гюлистан исторического Арцаха.

С наличием гигантских древнейщих историко-архитектурных редких обелисков, сыгравшие свою роль в истории Арцаха, а также с несравненной природой, ***Мартакертский район*** представляет особый интерес. Доста-

նահատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում: Բավական է նշել, որ Լեռնային Ղարաբաղի տարածքում մինչև այժմ հայտնի հայկական հուշարձանների շուրջ 32.4 տոկոսը գտնվում է Մարտակերտի շրջանում: Դրանցից հատկապես պատմական մեծ արժեք են ներկայացնում Գանձասարի վանքը, Կարմիր, Երիցմանկանց, Եղիշե առաքյալի, Ամենափրկիչ, Հոռեկա, Հավապտուկ վանքերը, Խոխանակաբերդը, Պառավաձորի եկեղեցին, Կաչաղակաբերդը, Ջրաբերդը, Մելիք Բեգլարյանների ապարանքը, Վանքասարը և ճարտապետական այլ համալիրներ:

Առանձնահատուկ է հատկապես Գանձասարի վանքը: «13-րդ դարի հայկական ճարտարապետական հանրագիտարան», այսպես է գնահատել ռուս անվանի արվեստաբան Անատոլի Յակոբսոնը Արցախի պատմաճարտարապետական կանգուն հուշարձանների գոհարը՝ Գանձասարի վանքը: Տեղանքը, ուր գտնվում է վանքը, ծովի մակերևույթից մոտ 1300մ բարձրություն ունի, շրջապատված է անտառներով ու այգիներով: Մարտակերտի շրջանի այն մասը, որտեղ Գանձասարի վանքն է, նախկինում մտել է Խամսայի հինգ մելիքություններից ամենահզորի՝ Խաչենի մելիքության տարածքի մեջ:

Գանձասարի վանքի կառուցումը սկսվել է 1216 թվականին և ավարտվել 1238-ին: Այն կառուցել է Խաչենի մեծ իշխան Հասան-Ջալալյանը (Հասան-Ջալալ-Դոլան): Հենց Հասան-Ջալալյան իշխանական տոհմի շնորհիվ էլ Գանձասարը մինչև XIX դարի սկիզբը եղել է Արցախի կրոնական, քաղաքական, մշակութային, տնտեսական, պաշտոնական խոշոր կենտրոնը: Գանձասարը երկար ժամանակ, XV դարից հետո, եղել է Հայկական եկեղեցու Աղվանից կաթողիկոսների նստավայրը:

Մարտակերտի շրջանի տարածքով են հոսում երկու համեմատաբար խոշոր՝ Թարթառ (նախկինում՝ Տրտու) և Խաչեն գետերը՝ իրենց բազմաթիվ վտակներով:

Շրջանի տարածքը հարուստ է պղնձի, բազմամետաղների, ոսկու և այլ մետաղային հանածոների, բազալտի, տուֆի, կրաքարի պաշարներով:

Շրջանի տարածքի մեծ մասը անտառածածկ է: ԼՂՀ անտառների կեսից ավելին գտնվում է Մարտակերտի շրջանում: Անտառներում շատ տարածված են վայրի պտղատու ծառատեսակները:

Մարտակերտի շրջանի բնակչությունը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է հանրապետության բնակչության ընդհանուր թվաքանակի 13.3 %-ը:

точно отметить, что 32.4% известных до настоящего времени армянских памятников Нагорного Карабаха находятся в Мартакертском районе. Из них особенную историческую ценность представляют монастырь Гандзасар, Кармир, Ерицманканц, апостола Егише, Аменапркич, Хорека, монастыри Аваптук, Хоханакаберд, церковь Паравадзор, Качахакаберд, Джраберд, дворец Мелик Бегларянов, Ванкасар и другие архитектурные комплексы.

Особенно, уникален монастырь Гандзасар. „Энциклопедия армянской архитектуры XIII века", - так оценил известный русский искусствовед Анатолий Якобсон жемчужину сохранившихся Арцахских историко-архитектурных памятников - монастырь Гандзасар. Местность, где расположен монастырь, находится на высоте 1300м над уровнем моря и окружен лесами и садами. Та часть Мартакертского района, где находится монастырь Гандзасар, в прошлом входила в территорию самого могущественного из пяти меликств Хамсы- меликство Хачен.

Строительство монастыря Гандзасар началось в 1216 году и закончилось в 1238году. Построил его правитель Хаченского меликства Гасан-Джалалян (Гасан-Джалал-Дола). Именно благодаря княжескому роду Гасан Джалалянов Гандзасар до начала XIX века был религиозным, политическим, культурным, экономическим, официальным крупным центром Арцаха. Монастырь долгое время, после XVвека, был резиденцией католикосата Армянской Церкви Агвана.

По территории ***Мартакертского района*** текут две сравнительно крупные реки -Тартар (в прошлом - Трту) и Хачен со своими многочисленными притоками.

Территория ***района*** богата запасами меди, разных металлов, золота и металлических руд, базальта, туфа, известняка.

Большая часть территории ***района*** покрыта лесами, больше половины лесов НКР находятся в Мартакертском районе. В лесах очень распространены дикие виды плодовых деревьев.

Население Мартакертского района на 1-ое января 2015г. составило 13.3 %. общей численности населения Республики.

2014թ. ***շրջանի*** տնտեսության հիմնական ճյուղերի տեսակարար կշիռները հանրապետության համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

Удельные веса основных отраслей ***экономики района*** в общих объемах соответствующих основных отраслей республики в 2014г. составили:

- արդյունաբերություն 30.7 % ïðîìûøëåííîñòü
- գյուղատնտեսություն 13.3 % ñåëüñêîå õîçÿéñòâî
- շինարարություն 28.6 % ñòðîèòåëüñòâî
- առևտուր 4.9 % òîðãîâëÿ
- կապ 5.7 % ñâÿçü
- ծառայություններ 5.3 % óñëóãè

Մարտակերտի շրջանի գյուղատնտեսությունը զգալիորեն տուժել է պատերազմական գործողությունների պատճառով: 8 բնակավայր, որտեղ հիմնականում զարգացած էր բուսաբուծությունը, ներկայումս ժամանակավորապես գտնվում է թշնամու վերահսկողության տակ, և 6-ը` ռազմական գործողություններից հետո բնակեցված չէ:

Сельское хозяйство Мартакертского района значительно пострадало от военных действий: 8 населенных пунктов, где в основном было развито растениеводство, ныне временно находится под контролем противника, 6 - не заселены после военных действий.

Արդյունաբերությունը ներկայումս շրջանում նշանակալից տեղ և դեր ունի: Շրջանում օտարերկրյա ներդրումները հիմնականում իրականացվել են արդյունաբերության ոլորտում: Հանրապետության արդյունաբերական արտադրանքում նշանակալի չափը ապահովվել է «Բեյզ Մեթլս» ՓԲԸ-ի շնորհիվ, որը իրականացնում է գունավոր մետաղների արդյունահանում: Շրջանը բացառիկ դեր ունի նաև էներգետիկայի բնագավառում: Այստեղ է գտնվում հանրապետության էլեկտրաէներգիայի արտադրության հիմնական ներուժը:

В настоящее время ***промышленность*** занимает значительное место и роль в ***районе.*** В районе вклады иностранных инвестиций в основном были осуществлены в отрасли промышленности. Значительную часть промышленного производства республики обеспечивает ЗАО „Бейз Метлс”, которое осуществляет добычу цветных металлов. Район имеет исключительную роль и в отрасли энергетики. Здесь находится основной потенциал производства электроэнергии республики.

2014թ. ***շրջանում գործել են*** 35 ցերեկային դպրոց, 1-ական երաժշտական և արվեստի դպրոց, 1 մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոն,1 գրադարան, 2 թանգարան, 4 հիվանդանոցային հիմնարկ, 3 գյուղական բժշկական ամբուլատորիա, 38 բուժկետ և այլն:

В 2014г. ***в районе действовали*** 35 дневных школ, 1 музыкальная школа, 1 школа искусства, 1 центр детско-юношеского творчества, 1 библиотека, 2 музея, 4 больничных учреждения, 3 сельские медицинские амбулатории, 38 медпунктов и др.

2014թ. ***շրջանում գործել*** են 354 տնտեսավարող սուբյեկտներ, որոնցից արդյունաբերության ոլորտում գործող` 24, շինարարությունում` 7, գյուղատնտեսությունում` 4, առևտրում` 256, ծառայությունների ոլորտում` 53:

В 2014г. ***в районе действовали*** 354 хозяйствующих субъектов, 24 из которых - в промышленности, 7 - в строительстве, 4 - в сельском хозяйстве, 256 - в торговле, 53 - в сфере обслуживания.

ՄԱՐՏԱԿԵՐՏԻ ՇՐՋԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2014թ.
Í ÅÊ Î Ò Î ÐÛ Å Ï Î ÊÀÇÀÒÅËÈ Ñ Î Ö È ÀËÜ Í Î É ÕÀÐÀÊÒÅÐÈÑÒÈ Ê È Ì ÀÐÒÀÊÅÐÒÑÊ Î Ã Î **РАЙОНА**, 2014ã.

	Ընդամենը Âñåãî	Որանցից` èç êîèõ:		
		կանայք æåíùèíû	տղամարդիկ ìóæ÷èíû	
Բնակչությունը, մարդ	19856	9927	9929	Íàñåëåíèå, ÷åëîâåê
Ծնվածներ, մարդ	291	142	149	Ðîäèâøèåñÿ, ÷åëîâåê
Մահացածներ, մարդ	231	128	103	Óìåðøèå, ÷åëîâåê
Ամուսնություններ	144	X	X	Áðàêè
Ամուսնալուծություններ	16	X	X	Ðàçâîäû
Մեկ բնակչի ապահովվածությունը ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ. մ	29.8	X	X	Îáåñïå÷åííîñòü îäíîãî æèòåëÿ îáùåé æèëîé ïëîùàäüþ,êâ.ì.
Կրթություն Հաճախումը կրթօջախներ, մարդ`				Îáðàçîâàíèå Ïîñåùàåìîñòü учебных заведений, ÷åëîâåê
նախադպրոցական	566	288	278	äîøêîëüíîå
հանրակրթական	3283	1677	1606	îáùåîáðàçîâàòåëüíîå
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի կենտրոններ	254	150	104	цåíòðû ìóçûêàëüíûå, èñêóññòâà,õóäîæåñòâ
Առողջապահություն				Çäðàâîîõðàíåíèå
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	60892	--	--	ïîñåùàëè ïîëèêëèíèêè â òå÷åíèå ãîäà(÷èñëî ïîñåùåíèé)
Մարզիկներ, մարդ	303	36	267	Ñïîðòñìåíû, ÷åëîâåê
Գործազուրկներ (պաշտոնապես գրանցված), մարդ	84	82	2	Áåçðàáîòíûå(îôèöèàëüíî çàðåãèñòðèðîâàííûå), ÷åëîâåê
Սոցիալական ապահովություն *				Ñîöèàëüíîå îáåñïå÷åíèå[1)]
ընդամենը կենսաթոշակառուներ,տարեվերջի դրությամբ, մարդ	5936	--	--	âñåãî ïåíñèîíåðîâ, íà êîíåö ãîäà, ÷åëîâåê
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում, մարդ				×èñëî ïîñåùåíèé â òå÷åíèå ãîäà, ÷åëîâåê
գրադարան	21226	--	--	áèáëèîòåêà
համերգ	210	--	--	êîíöåðò
թանգարան	6820	--	--	ìóçåé
Իրավական ոլորտ				Ïðàâîâàÿ îáëàñòü
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	37	--	--	×èñëî ñëó÷ààâ ïðåñòóпëåíèé â òå÷åíèå ãîäà

Մարտակերտ քաղաքը շրջանի վարչական կենտրոնն է, որն 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ունի 4557 բնակիչ: Տեղադրված է Կուսապատի Լեռնահովտից դեպի Արցախի հարթավայրը դուրս գալու սահմանագլխին: Հարթավայրից դեպի Արցախի լեռներն անցնող այս հատվածում հայերը հաճախակի են կատաղի մարտեր մղել տարացեղ հրոսակների դեմ, արդյունքում և ստացել մարտերում կերտված անունը` Մարտակերտ:

Город Мартакерт - административный центр, который на 1 - ое января 2015г. имеет 4557 жителей. Город находится на границе долины Кусапат и тянется до Арцахского плоскогорья. В этой части, которая проходит от долины до Арцахских гор, армяне часто вели ожесточенные бои против разных варварских племен, в результате и получили, сотканное в битвах название - Мартакерт.

---

*)*Ներառված են Շահումյանի շրջանի տվյալները :*

Включены данные Шаумянского района.

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÃÎÐÎÄÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå общины	Բնակավայրերի անվանումը Название íàñåëåííîãî ïóíêòà	Տնային տնտեսությունների թիվը ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Մարտակերտ	Мартакерт		1548	4557

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÑÅËÜÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå общины	Բնակավայրերի անվանումը Название íàñåëåííîãî ïóíêòà	Տնային տնտեսությունների թիվը ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Աղաբեկալանջ	Агабекаландж		55	188
2	Առաջաձոր	Арачадзор		196	619
3	Գառնաքար	Гарнакар		43	124
4	Գետավան	Гетаван		105	317
5	Դրմբոն	Дрмбон		158	519
6	Զագլիկ	Заглик		56	239
7	Զարդախաչ	Зардахач		39	127
8	Թալիշ	Талиш		156	523
9	Թբլղու	Тблгу		43	146
10	Խնկավան	Хнкаван		54	177
11	Ծաղկաշեն	Цахкашен		44	125
12	Ծմակահող	Цмакаох		62	260
13	Կիչան	Кичан		37	161
14	Կոճողոտ	Кочогот		151	500
15	Կուսապատ	Кусапат		68	247
16	Հաթերք	Атерк		406	1531
17	Հարությունագոմեր	Арутюнагомер		130	518
18	Հովտաշեն	Овташен		86	245
19	Ճանկաթաղ	Джанкатаг		129	410
20	Մատաղիս	Матагис		171	606
21	Մաղավուզ	Магавуз	գ. Մաղավուզ/с.Магавуз	98	408
			գ. Քմքաձոր/ с.Кмкадзор	27	109
22	Մեծ շեն	Мец шен		91	345
23	Մեհմանա	Мехмана		8	15
24	Մոխրաթաղ	Мохратаг		91	285
25	Ներքին Հոռաթաղ	Неркин Оратаг		280	1008
26	Նոր Այգեստան	Нор Айгестан		56	173
27	Նոր Կարմիրավան	Нор Кармираван		26	106

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå общины	Բնակավայրերի անվանումը Название íàñåëåííîãî ïóíêòà	Տնային տնտեսու թյունների թիվը ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
28	Նոր Հայկաջուր	Нор Айкаджур	գ. Նոր Հայկաջուր / с. Нор Айкаджур	31	119
			գ. Նոր Ջրաբերդ/ с. Нор Джраберд	23	83
29	Նոր Ղազանչի	Нор Газанчи		43	141
30	Նոր Մարաղա	Нор Марага		117	365
31	Նոր Սեյսուլան	Нор Сейсулан		40	174
32	Շահմասուր	Шахмасур		38	133
33	Չափար	Чапар		109	305
34	Չլդրան	Члдран		158	530
35	Պողոսագոմեր	Погосагомер	գ. Պողոսագոմեր/ с. Погосагомер	54	174
			գ.Ղազարահող/ с. Газараох	23	67
36	Վաղուհաս	Вагуас		151	632
37	Վանք	Ванк	գ. Վանք/с.Ванк	345	1375
			գ.Անձավներ/с.Андзавнер	3	4
			գ.Դաշտագլուխ/ с.Даштаглух	2	4
			գ.Ծաղկունք/с.Цахкунк	1	3
			գ.Ճրագ/с.Чраг	3	5
			գ.Նարեշտար/с.Нарештар	1	3
38	Վարդաձոր	Вардадзор		63	185
39	Վարնկաթաղ	Варнкатаг		27	75
40	Վերին Հոռաթաղ	Верин Оратаг		127	532
41	Տոնաշեն	Тонашен		24	102
42	Քոլատակ	Колатаг		77	257

ԼՂՀ ՄԱՐՏՈՒՆՈՒ ՇՐՋԱՆ

Շրջկենտրոնը՝ ք. Մարտունի

Ì ÀÐÒÓ Í È Í ÑÊ È É ÐÀÉ Î Í Í ÊÐ

Ðàéöåí òð- ã. Ì àðòóíè

Տարածքը, քառ. կմ	951.16	Òåððèòîðèÿ,êâ.êì
ԼՂՀ տարածքում շրջանի տարածքի տեսակարար կշիռը,%	8.3	Óäåëüíûé âåñ òåððèòîðèè ðàéîíà â òåððèòîðèè ÍÊÐ,%
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր (2015թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ), հա	60653.1	Çåìëè ñåëüñêîõîçÿéñòâåííîãî çíà÷åíèÿ (íà 1-îå èþëÿ 2015ã.), ãà
Քաղաքային համայնքներ	2	Ãîðîäñêèå îáùèíû
Գյուղական համայնքներ	33	Ñåëüñêèå îáùèíû
Գյուղական բնակավայրեր	33	Ñåëüñêèå ìåñòíîñòè
Բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	24342	×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 1-îå ÿíâàðÿ 2015ã., ÷åëîâåê
այդ թվում՝ քաղաքային	10279	*â òîì ÷èñëå:* ãîðîäñêîå
գյուղական	14063	ñåëüñêîå
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը,%	42.2	Óäåëüíûé âåñ ãîðîäñêîãî íàñåëåíèÿ,%
ԼՂՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում շրջանի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2014թ. վերջին,%	16.3	Óäåëüíûé âåñ íàñåëåíèÿ ðàéîíà â îáùåé ÷èñëåííîñòè íàñåëåíèÿ ÍÊÐ, íà êîíåö 2014ã.,%

ԼՂՀ Մարտունու շրջանը զբաղեցնում է հանրապետության տարածքի հարավարևելյան մասը: Մյուս վարչական շրջանների համեմատությամբ` այս շրջանը հարթավայրային է: Գրավում է պատմական Արցախ նահանգի Վարանդա գավառի մի մասը:

Շրջանի արևմտյան կեսը նախալեռնային է, թույլ թեքություն ունեցող մակերևույթ ունի, այստեղի կլիմայական պայմաններն առավել նպաստավոր են գյուղատնտեսության համար:

Мартунинский район занимает юго-восточную часть НКР. В отличие от других районов его рельеф сравнительно равнинный. Занимает часть исторического Арцахского меликства Варанда.

Западная часть района предгорная, имеет незначительно наклонную поверхность, здесь климатические условия более благоприятны для сельского хозяйства.

Մարտունու շրջանի տարածքով հոսող գետերից համեմատաբար ջրառատը Վարանդան է՝ իր Ամարաս վտակով: Այն թափվում է Արաքս գետը: Մյուս գետերից համեմատաբար նշանավորը Խոնաշենն է, որն սկիզբ առնելով Բովուրխանի լեռնալանջերից, անցնում է Մարտունի քաղաքով և կորչում՝ Արցախի հարթավայրում:

Մարտունու շրջանի բնության հրաշալիքները հիշատակելիս անհնար է չնշել հանրահայտ սոսենու (ղարաբաղցիներն անվանում են «տնջրե») մասին: Դա, իիրավի, բնական եզակի հրաշալիք է և մասնագետների գնահատմամբ՝ նախկին Խորհրդային Միության տարածքում գտնվող ամենատարեց ծառը (տարիքը՝ ավելի քան 2000 տարի): Հիմքում ծառաբնի շրջագիծը ավելի քան 27մ է, բարձրությունը՝ 54մ:

Մարտունու շրջանի ընդերքը հարուստ է կրաքարի, բազալտի, մարմարի, գրանիտի, կավի պաշարներով: Մարմարի պաշարներով հարուստ է Նորշեն, գրանիտի պաշարներով՝ Ննգի, կավի պաշարներով՝ Ննգի և Ղավախան գյուղերի շրջակայքը:

Արևմտյան մասում շրջանը սահմանակից է Ասկերանի, հարավային մասում՝ Հադրութի շրջաններին, արևելյան ու հարավարևելյան մասերում՝ Ֆիզուլու, իսկ հյուսիսային մասում՝ Աղդամի շրջաններին:

Շրջանի տարածքում պահպանվել են հայկական պատմաճարտարապետական 365 հուշարձան, որոնցից առավել հնագույնը Ամարաս գետի ձախ ափին գտնվող Ամարասի վանքն է: Ամարասի վանքը Էջմիածնի վանքի հասակակիցն է, կառուցվել է IV դարի սկզբին՝ Գրիգոր Լուսավորչի, այնուհետև՝ նրա թոռ Գրիգորիս եպիսկոպոսի կողմից: Վերջինս թաղված է Ամարասում: Վանքը եղել է ոչ միայն Արցախի կրոնական խոշոր կենտրոնը, այլև մշակութային, պաշտպանական, տնտեսական հզոր պատվարը: Մեսրոպ Մաշտոցը հայոց գրերի տարածումն Արցախում սկսել է Ամարասից, որտեղ բացել է Հայաստանի այդ ընդարձակ նահանգի առաջին դպրոցը:

Շրջանի պատմաճարտարապետական մյուս հուշարձաններից նշանավոր են Ճարտար գյուղի Եղիշեի, Հերհեր գյուղի Ս.Գրիգորիս, Մավաս գյուղի վանքերը, Բերդաշենի ամրոցները, Մեծ Նահատակ, Ս. Աստվածածին եկեղեցիները, Հացի գյուղի Ս. Աստվածածին եկեղեցին ու դպրոցի հին շենքը, Թաղավարդ գյուղի անտառածածկ սարի վրա գտնվող Ղևոնդանց անապատի հուշարձանները, Կաղարծի գյուղի Թարգմանչաց եկեղեցին և այլ հնություններ:

Մարտունու շրջանի բնակչությունը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է հանրապետության բնակչության ընդհանուր թվաքանակի 16.3 %-ը:

Самая полноводная река, протекающая ***по территории Мартунинского района,*** Варанда, со своим притоком Амарас, которая вливается в реку Аракс. Из других рек сравнительно известна Хонашен, которая берет начало с горных высот Бовурхана, проходит через город Мартуни и исчезает в Арцахской равнине.

Перечисляя чудеса ***природы Мартунинского района,*** невозможно не упомянуть о всеизвестном платане, (карабахцы называют “тнджре”). Это поистине уникальное природное чудо и по оценке специалистов – самое древнее дерево, находящееся на территории бывшего Советского Союза (возраст- более чем 2000 лет). Окружность дупла в основание составляет более чем 27м, высота - 54м.

Недра Мартунинского района богаты запасами известняка, базальта, мрамора, гранита, глины. Запасами мрамора богаты окрестности села Норшен, запасами гранита - Ннги, глиной богаты окрестности сел Ннги и Гавахан.

Западная часть района граничит с Аскеранским, южная часть - с Гадрутским районами, юго-восточная часть граничит с Физулинским, а северная - с Агдамским районами.

На территории района сохранились 365 историко-архитектурных памятников, самый старинный из которых - монастырь Амарас, расположенный на левобережье реки Амарас. Монастырь Амарас ровесник Эчмиадзинского монастыря, строили его в начале IVвека, Григор Лусаворич, а позже его внук епископ Григорис. Последний похоронен в Амарасе. Монастырь был не только крупным религиозным центром, но и культурным, оборонительным, оплотом экономического могущества Арцаха. Месроп Маштоц распространение армянской письменности в Арцахе начал с Амараса, где открыл первую школу этой большой провинции Армении.

Из историко-архитектурных памятников района известны монастыри Егише села Чартар, С.Григорис села Гергер, монастырь села Мавас, крепости Бердашена, церкви Мец Нахатак, св. Богородицы, церквь св. Богородицы и старое здание школы села Хаци, памятники Гевондов, расположенные на покрытой лесом горе села Тагавард, церковь Таргманчац села Кагарци и другие древности.

Население Мартунинского района на 1-ое января 2015г. составило 16.3% от общей численности населения Республики.

2014թ. շրջանի տնտեսության հիմնական ճյուղերի տեսակարար կշիռները հանրապետության համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

Удельные веса основных отраслей ***экономики района*** в общих обúемах соответствующих основных отраслей республики в 2014г. составили:

- արդյունաբերություն 7.1 % ïðîìûøëåííîñòü
- գյուղատնտեսություն 19.7 % ñåëüñêîå õîçÿéñòâî
- շինարարություն 6.4 % ñòðîèòåëüñòâî
- առևտուր 6.7 % òîðãîâëÿ
- կապ 6.5 % ñâÿçü
- ծառայություններ 6.2 % óñëóãè

Տնտեսության հիմքը ***գյուղատնտեսությունն է:*** Շրջանը գյուղատնտեսության զարգացման համար առավել նպաստավոր պայմաններ ունեցող շրջաններից է: Ունի բազմաճյուղ գյուղատնտեսություն՝ հացահատիկի մշակություն, խաղողագործություն, այգեգործություն և պտղաբուծություն, անասնաբուծություն՝ իր բոլոր ենթաճյուղերով:

Արդյունաբերության առաջատար ուղղությունը սննդամթերքի արտադրությունն է:

2014թ. ***շրջանում գործել*** են 435 տնտեսավարող սուբյեկտներ, որոնցից արդյունաբերության ոլորտում գործող՝ 20, շինարարությունում՝ 15, գյուղատնտեսությունում՝ 6, առևտրում՝ 342, ծառայությունների ոլորտում՝ 52:

2014թ. ***շրջանում գործել*** է 36 ցերեկային դպրոց, 1-ական երաժշտական և արվեստի դպրոց, 1 մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոն, 9 նախադպրոցական հիմնարկ, 1 գրադարան, 2 հիվանդանոցային հիմնարկ, 5 գյուղական բժշկական ամբուլատորիա, 31 բուժկետ և այլն:

Գյուղերից առավել խոշորներն են՝ Ճարտարը, Բերդաշենը, Գիշին, Սոսը, Թաղավարդը, Մաճկալաշենը, Խնուշինակը, Հերհերը, Աշանը, Քերթը:

Основа ***экономики района – сельское хозяйство.*** Район имеет особо благоприятные условия для развития сельского хозяйства. Имеет разноотраслевое сельское хозяйство - выращивание зерновых, виноградарство, садоводство и плодоводство, животноводство со всеми подотраслями.

Ведущее направление ***промышленности***-производство пищевых продуктов.

В 2014г. ***в районе действовали*** 435 хозяйствующих субъектов, 20 из которых - в промышленности, 15 - в строительстве, 6 - в сельском хозяйстве, 342 - в торговле, 52 - в сфере обслуживания.

В 2014г. ***в районе действовали*** 36 дневные школы, 1 музыкальная школа, 1 школа искусства,1центр детско-юношеского творчества, 9 дошкольных заведения, 1 библиотека, 2 больничных учреждения, 5 сельских медицинских амбулаторий, 31 медпунктов и др.

Более крупные села района Чартар, Бердашен, Гиши, Сос, Тагавард, Мачкалашен, Хнущинак, Гергер, Ашан, Керт.

ՄԱՐՏՈՒՆՈՒ ՇՐՋԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2014թ.
ÍÅÊÎÒÎÐÛÅ ÏÎÊÀÇÀÒÅËÈ ÑÎÖÈÀËÜÍÎÉ ÕÀÐÀÊÒÅÐÈÑÒÈÊÈ ÌÀÐÒÓÍÈÍÑÊÎÃÎ **РАЙОНА**, 2014ã.

	Ընդամենը Âñåãî	նրանցից՝ èç êîèõ:		
		կանայք æåíùèíû	տղամարդիկ ìóæ÷èíû	
Բնակչությունը, մարդ	23242	12185	12157	Íàñåëåíèå, ÷åëîâåê
Ծնվածներ, մարդ	309	135	174	Ðîäèâøèåñÿ, ÷åëîâåê
Մահացածներ, մարդ	262	140	122	Óìåðøèå, ÷åëîâåê
Ամուսնություններ	213	X	X	Áðàêè
Ամուսնալուծություններ	17	X	X	Ðàçâîäû
Մեկ բնակչի ապահովվածությունը ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ. մ	32.2	X	X	Îáåñïå÷åííîñòü îäíîãî æèòåëÿ îáùåé æèëîé ïëîùàäüþ,êâ.ì.
Կրթություն Հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝				Îáðàçîâàíèå Ïîñåùàåìîñòü учебных заведений, ÷åëîâåê
նախադպրոցական	669	336	333	äîøêîëüíîå
հանրակրթական	3594	1753	1841	îáùåîáðàçîâàòåëüíîå
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի կենտրոններ	458	323	135	цåíòðû ìóçûêàëüíûå, èñêóññòâà,õóäîæåñòâà
Առողջապահություն				Çäðàâîîõðàíåíèå
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	45234	--	--	ïîñåùàëè ïîëèêëèíèêè â òå÷åíèå ãîäà(÷èñëî ïîñåùåíèé)
Մարզիկներ, մարդ	364	81	283	Ñïîðòñìåíû, ÷åëîâåê
Գործազուրկներ (պաշտոնապես գրանցված),մարդ	82	80	2	Áåçðàáîòíûå(îôèöèàëüíî çàðåãèñòðèðîâàííûå), ÷åëîâåê
Սոցիալական ապահովություն				Ñîöèàëüíîå îáåñïå÷åíèå
ընդամենը կենսաթոշակա-ռուներ,տարեվերջի դրությամբ, մարդ	5521	--	--	âñåãî ïåíñèîíåðîâ, íà êîíåö ãîäà,человек
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում, , մարդ				×èñëî ïîñåùåíèé â òå÷åíèå ãîäà, ÷åëîâåê
գրադարան	20570	--	--	áèáëèîòåêà
համերգ	25100	--	--	êîíöåðò
թանգարան	4886	--	--	ìóçåé
Իրավական ոլորտ				Ïðàâîâàÿ îáëàñòü
հանցագործության դեպքերի քանակը,տարվա ընթացքում	37	--	--	×èñëî ñëó÷àåâ ïðåñòóпëåíèé â òå÷åíèå ãîäà

Մարտունի քաղաքը շրջանի վարչական կենտրոնն է 1924 թվականից, որն 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ունի 5700 բնակիչ: Մինչև XIX -րդ դարի սկիզբը այս բնակավայրը կոչվել է Խոնաշեն, կարճ ժամանակա-հատվածով՝ Նիկոլաևկա, այնուհետև կրկին Խոնաշեն, իսկ 1925թ., Մարտունի հեղափոխա-կան ծածկանունը կրող Ա. Մյասնիկյանի մահից հետո, Մարտունի:

Город Мартуни является административным центром с 1924года и на 1-ое января 2015г. имеет 5700 жителей. До начала XIX века этот населеный пункт назывался Хонашен, на короткое время - Николаевка, потом снова Хонашен, а с 1925 года - Мартуни, после смерти А. Мясникяна, имеющего революционный псевдоним Мартуни.

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÃÎÐÎÄÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Íàçâàíèå **общины**	**Բնակավայրերի անվանումը** **Название** íàñåëåííîãî ïóíêòà	**Տնային տնտեսությունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Մարտունի	Мартуни	ք. Մարտունի/г.Мартуни	1659	5700
			գ.Քաջավան/ с.Каджаван	27	94
2.	Ճարտար	Чартар	ք.Ճարտար/г.Чартар	1132	4153
			ք.Ներքին Ճարտար/ г. Неркин Чартар	107	426

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÑÅËÜÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Íàçâàíèå **общины**	**Բնակավայրերի անվանումը** **Название** íàñåëåííîãî ïóíêòà	**Տնային տնտեսությունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Աշան	Ашан		130	538
2	Ավդուռ	Авдур		29	127
3	Բերդաշեն	Бердашен		382	1561
4	Գիշի	Гиши		292	1124
5	Եմիշճան	Емишчан		44	161
6	Զարդանաշեն	Зарданашен		23	101
7	Թաղավարդ	Тагавард		340	1319
8	Խերխան	Херхан		32	138
9	Խնուշինակ	Хнушинак		124	583
10	Ծովատեղ	Цоватег		37	143
11	Կաղարծի	Кагарци		87	351
12	Կարմիր շուկա	Кармир Шука	գ.Կարմիր շուկա/с. Кармир Шука	254	1098
			գ.Սխտորաշեն/с.Схторашен	6	38
13	Կոլխոզաշեն	Колхозашен		65	238
14	Հաղորտի	Гагорти		48	215
15	Հացի	Гаци		65	240
16	Հերհեր	Гергер		126	599
17	Կավահան	Каваган		22	73
18	Մաճկալաշեն	Мачкалашен		139	581
19	Մյուրիշեն	Мюришен		39	134
20	Մսմնա	Мсмна		23	84
21	Մուշկապատ	Мушкапат		99	381
22	Ննգի	Ннги		76	332
23	Նոր շեն	Нор шен		82	347
24	Շեխեր	Шехер		91	327

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå **общины**	**Բնակավայրերի անվանումը** **Название** íàñåëåííîãî ïóíêòà	**Տնային տնտեսու թյունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
25	Պառավաքումբ	Параватумб		35	120
26	Ջիվանի	Дживани		37	193
27	Սարգսաշեն	Саргсашен		61	300
28	Սոս	Сос		236	1038
29	Սպիտակաշեն	Спитакашен		78	339
30	Վազգենաշեն	Вазгенашен		56	306
31	Վարանդա	Варанда		22	100
32	Քարահունջ	Карагундж		37	167
33	Քերթ	Керт		145	573

ԼՂՀ ՇԱՀՈՒՄՅԱՆԻ ՇՐՋԱՆ

Շրջկենտրոնը՝ ք.Քարվաճառ

ØÀÓÌ ßÍÑÊÈÉ ÐÀÉÎÍ ÍÊÐ

Ðàéöåíòð-ã.Êàðâà÷àð

Տարածքը, քառ. կմ	1829.89	Òåððèòîðèÿ,êâ.êì
ԼՂՀ տարածքում շրջանի տարածքի տեսակարար կշիռը,%	16.0	Óäåëüíûé âåñ òåððèòîðèè ðàéîíà â òåððèòîðèè ÍÊÐ,%
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր (2015թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ), հա	138698.1	Çåìëè ñåëüñêîõîçÿéñòâåííîãî çíà÷åíèÿ (íà 1-îå èþëÿ 2015ã.), ãà
Քաղաքային համայնքներ	1	Ãîðîäñêèå îáùèíû
Գյուղական համայնքներ	51	Ñåëüñêèå îáùèíû
Գյուղական բնակավայրեր	60	Ñåëüñêèå ìåñòíîñòè
Բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	3083	×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 1-îå ÿíâàðÿ 2015ã., ÷åëîâåê
այդ թվում՝ քաղաքային	649	*â òîì ÷èñëå:* ãîðîäñêîå
գյուղական	2434	ñåëüñêîå
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը,%	21.1	Óäåëüíûé âåñ ãîðîäñêîãî íàñåëåíèÿ,%
ԼՂՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում շրջանի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2014թ. վերջին,%	2.1	Óäåëüíûé âåñ íàñåëåíèÿ ðàéîíà â îáùåé ÷èñëåííîñòè íàñåëåíèÿ ÍÊÐ, íà êîíåö 2014ã.,%

Արցախի ազատագրումից հետո 1999թ. նախկին Քելբաջարի շրջանի տարածքում ստեղծվեց ***ԼՂՀ Շահումյանի վարչական շրջանը***:

Անանիա Շիրակացին և Մ. Խորենացին հիշատակում էին այդ վայրը Վայքունիկ անվամբ: XII-XIII դարերից այն հիշատակվում էր որպես Վերին Խաչեն, XVIII դարի կեսից՝ հայտնի էր Քոլան անվանմամբ: Ռուսաստանի կազմի մեջ մտնելուց հետո այն ընդգրկված էր Ջիվանշիր գավառի մեջ մինչև խորհրդային իշխանության հաստատելը:

Շրջանի տարածքում է գտնվում Լեռնային Ղարաբաղի համեմատաբար խոշոր՝ Թարթառ (նախկինում՝ Տրտու) գետի ակունքը:

В 1999г., после освобождения Арцаха, на территории бывшего Кельбаджарского района был сформирован ***Шаумянский административный район.***

Ананиа Ширакаци и М.Хоренаци упоминали эту местность под именем Вайкуник. С XII-XIII в.в. он упоминался как Верхний Хачен, с середины XVIII века известен под именем Колан. После вхождения в состав России он входил в Дживанширский гавар, до установления Советской власти.

С территории района берет свое начало сравнительно крупная река Нагорного Карабаха - Тартар(в прошлом Трту).

Շահումյանի շրջանը մեծ հեռանկար ունի բարձրորակ հանքային ջրի բազայի վրա (Իստիսու-Տաքջուր հանքային աղբյուրների) կազմակերպելու կուրորտային ժամանակակից համալիր, ինչպես նաև հանքային ջրերի հզոր գործարան, քանի որ այստեղի հանքային ջրի որակը նման է հանրահայտ Ջերմուկի ջրին:

В Шаумянском районе в перспективе планируется организовать современный курортный комплекс на базе высококачественной минеральной воды (Истису-Такджур минеральных источников), а также мощное предприятие по производству минеральных вод, так как качество здешней минеральной воды соответствует водам знаменитого Джермука.

Շահումյանի շրջանի ռելիեֆը լեռնային է, ինչը նպաստավոր է անասնաբուծության՝ հատ-կապես մանր եղջերավոր անասնաբուծության համար: Շրջանի բնակլիմայական պայմանները նպաստավոր են մեղվաբուծության զարգաց-ման համար:

Рельеф Шаумянского района горный, что способствуют животноводству, особенно разведению мелкого рогатого скота. Климатические условия района благопри-ятны для развития пчеловодства.

Շահումյանի շրջանի բնակչությունը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է հանրապետության բնակչության ընդհանուր թվաքանակի 2.1 %-ը:

Население Шаумянского района на 1-ое января 2015г. составило 2.1% от общей численности населения Республики.

2014թ. ***շրջանի*** տնտեսության հիմնական ճյուղերի տեսակարար կշիռները հանրապե-տության համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

Удельные веса основных отраслей ***экономики района*** в общих обúемах соответствующих ос-новных отраслей республики в 2014г. составили:

- արդյունաբերություն 0.3 % ïðîìûøëåííîñòü
- գյուղատնտեսություն 3.7 % ñåëüñêîå õîçÿéñòâî
- շինարարություն 6.6 % ñòðîèòåëüñòâî
- առևտուր 0.6 % òîðãîâëÿ
- ծառայություններ 0.1 % óñëóãè

2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ***Շահումյանի շրջանում գործել*** են 44 տնտեսավարող սուբյեկտներ, որոնցից 39-ը անհատ ձեռնարկատերեր են:

На 1-ое января 2015г. в ***Шаумянском районе действовали*** 44 хозяйствующих субъектов, из которых 39 - индивидуальные предприниматели.

2014թ. ***շրջանում գործել*** է 16 ցերեկային դպրոց, 1 հիվանդանոց, 14 բուժկետ և այլն:

В 2014г. ***в районе действовали*** 16 дневные школы, 1 больница,14 медпунктов и др.

ՇԱՀՈՒՄՅԱՆԻ ՇՐՋԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2014թ.
ÍÅÊÎÒÎÐÛÅ ÏÎÊÀÇÀÒÅËÈ ÑÎÖÈÀËÜÍÎÉ ÕÀÐÀÊÒÅÐÈÑÒÈÊÈ ØÀÓÌßÍÑÊÎÃÎ РАЙОНА, 2014ã.

	Ընդամենը Âñåãî	նրանցից՝ èç íèõ:		
		կանայք æåíùèíû	տղամարդիկ ìóæ÷èíû	
Բնակչությունը, մարդ	3083	1500	1583	Íàñåëåíèå, ÷åëîâåê
Ծնվածներ, մարդ	62	26	36	Ðîäèâøèåñÿ, ÷åëîâåê
Մահացածներ, մարդ	12	7	5	Óìåðøèå, ÷åëîâåê
Ամուսնություններ	30	X	X	Áðàêè
Ամուսնալուծություններ	2	X	X	Ðàçâîäû
Մեկ բնակչի ապահովվածությունը ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ. մ	34.4	X	X	Îáåñïå÷åííîñòü îäíîãî æèòåëÿ îáùåé ïëîùàäüþ,êâ.ì.
Կրթություն Հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝				Îáðàçîâàíèå Ïîñåùàåìîñòü учебных заведений, ÷åëîâåê
նախադպրոցական	51	19	32	äîøêîëüíîå
հանրակրթական	674	335	339	îáùåîáðàçîâàòåëüíîå
Առողջապահություն				Çäðàâîîõðàíåíèå
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	2983	--	--	ïîñåùàåìîñòü ïîëèêëèíèêè â òå÷åíèå ãîäà(÷èñëî ïîñåùåíèé)
Մարզիկներ, մարդ	96	26	70	Ñïîðòñìåíû, ÷åëîâåê
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում, մարդ				×èñëî ïîñåùåíèé â òå÷åíèå ãîäà, ÷åëîâåê
գրադարան	585	--	--	áèáëèîòåêà
համերգ	1500	--	--	êîíöåðò
Իրավական ոլորտ				Ïðàâîâàÿ îáëàñòü
հանցագործության դեպքերի քանակը,տարվա ընթացքում	25	--	--	×èñëî ñëó÷àåâ ïðåñòóïëåíèé â òå÷åíèå ãîäà

Շահումյանի վարչական կենտրոնը Քարվաճառ քաղաքն է, որն 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ունի 649 բնակիչ: Ազատա-գրական պայքարի ժամանակ այս քաղաքը խիստ տուժել է: Այժմ այն վերականգնվում է: Շրջանը առանձնահատուկ հետաքրքրութ-յուն է ներկայացնում: Այստեղ են գտնվում Դադիվանքը և ճարտարապետական այլ համալիրներ:

Административный центр Шаумяна город Карвачар, который íà 1-îå ÿíâàðÿ 2014ã. имеет 662 жителей. Во время освободительной войны этот город очень пострадал. Сейчас он восстанавливается. Район представляет особый интерес. В этом районе находится Дадиванк и другие архитектурные комплексы.

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÃÎÐÎÄÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Íàçâàíèå **общины**	Բնակավայրերի անվանումը **Название** íàñåëåííîãî ïóíêòà	Տնային տնտեսությունների թիվը ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Քարվաճառ	Карвачар		164	649

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÑÅËÜÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Íàçâàíèå **общины**	Բնակավայրերի անվանումը **Название** íàñåëåííîãî ïóíêòà	Տնային տնտեսությունների թիվը ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015թ., մարդ ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Եղեգնուտ	Егекнут		40	194
2	Զուար	Зуар		23	89
3	Ծար	Цар		10	49
4	Հավսաթաղ	Авсатаг		19	72
5	Նոր Բրաջուր	Нор Браджур		49	231
6	Նոր Վերին շեն	Нор Верин шен		51	254
7	Չարեքտար	Чаректар		51	231
8	Նոր Գետաշեն	Нор Геташен		46	180
9	Ակնաբերդ	Акнаберд		128	529
10	Դադիվանք	Дадиванк		28	92
11	Նոր Էրքեջ	Нор Эркедж		25	119
12	Նոր Կարաչինար	Нор Карачинар		23	116
13	Նոր Մանաշիդ	Нор Манашид		18	102
14	Նոր Խարխափուտ	Нор Хархапут		17	102
15	Քնարավան	Кнараван		16	74

ԼՂՀ ՇՈՒՇԻԻ ՇՐՋԱՆ

Շրջկենտրոնը՝ ք. Շուշի

ØÓØÈÍÑÊÈÉ ÐÀÉÎÍ ÍÊÐ

Ðàéöåíòð-ã. Øóøè

Տարածքը, քառ. կմ	382.73	Òåððèòîðèÿ,êâ.êì
ԼՂՀ տարածքում շրջանի տարածքի տեսակարար կշիռը,%	3.4	Óäåëüíûé âåñ òåððèòîðèè ðàéîíà â òåððèòîðèè ÍÊÐ,%
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր (2015թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ), հա	12394.9	Çåìëè ñåëüñêîõîçÿéñòâåííîãî çíà÷åíèÿ (íà 1-îå èþëÿ 2015ã.), ãà
Քաղաքային համայնքներ	1	Ãîðîäñêèå îáùèíû
Գյուղական համայնքներ	6	Ñåëüñêèå îáùèíû
Գյուղական բնակավայրեր	10	Ñåëüñêèå ìåñòíîñòè
Բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	5444	×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 1-îå ÿíâàðÿ 2015ã., ÷åëîâåê
այդ թվում՝ քաղաքային	4233	*â òîì ÷èñëå:* ãîðîäñêîå
գյուղական	1211	ñåëüñêîå
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը,%	77.8	Óäåëüíûé âåñ ãîðîäñêîãî íàñåëåíèÿ,%
ԼՂՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում շրջանի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2014թ. վերջին,%	3.7	Óäåëüíûé âåñ íàñåëåíèÿ района â îáùåé ÷èñëåííîñòè íàñåëåíèÿ ÍÊÐ, íà êîíåö 2014ã.,%

ԼՂՀ Շուշիի շրջանը զբաղեցնում է Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության տարածքի հարավարևմտյան փոքր հատվածը՝ Ղարաբաղի լեռնաշղթայի կենտրոնական մասը: Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ամենափոքր շրջանն է: Հյուսիսային և արևելյան մասում սահմանակից է Ասկերանի շրջանին, հարավային մասում՝ Հադրութի շրջանին, իսկ

Шушинский район НКР занимает небольшую территорию юго-западной части Нагорно-Карабахской Республики и центральную часть Карабахского горного хребта. Является самым маленьким районом республики. В северной и восточной частях граничит с Аскеранским районом, в южной части- с Гадрутским районом, а в западной части- с

արևմտյան մասում՝ Քաշաթաղի շրջանին:

Շրջանի մակերևույթն ամբողջապես լեռնային է, որը գերազանցապես ծածկված է անտառներով և թփուտներով: Նրա հարավային հատվածում է գտնվում Մեծ Քիրս լեռը, որի բարձրությունը 2725 մ է: Շրջանի տարածքով է անցնում Կարկառ գետն իր վերին հոսանքով, որն այստեղ ունի բազմաթիվ արագահոս վտակներ: Դրանք բոլորն էլ հոսում են գեղատեսիլ, անդնդախոր կիրճերով, որոնցից հատկապես հիշարժան է Շուշի քաղաքի մոտ գտնվող կիրճը:

Այս փոքր տարածք ունեցող ***շրջանում*** կա 152 հայկական պատմաճարտարապետական հուշարձան: Դրանց զգալի մասը գտնվում է Շուշի քաղաքում:

Շուշիի շրջանի գյուղական բնակավայրերից խոշորը Քարին տակ գյուղն է, որն Արցախի հնագույն բնակավայրերից է՝ հարուստ պատմական անցյալով: Գտնվում է Շուշի քաղաքից 2 կմ հեռավորության վրա՝ Կարկառ գետի ձախ ափին, այդ գետի անդնդախոր կիրճի զառիթափ քարաժայռի ստորոտում: Տեղանքը շատ բարդ է, բայց նաև յուրահատուկ գեղեցկություն ունի, օդն ու ջուրը մաքուր են: Շրջակայքում կան պատմական հուշարձաններ, կամուրջներ, ջրաղացներ, քարանձավային շինություններ: Այդ քարանձավներից մեկի վերաբերյալ, որը գտնվում է գյուղի հյուսիսային մասում, հետաքրքիր տվյալներ է բերված Մակար եպիսկոպոս Բարխուդարյանցի «Արցախ» գրքում: Հեղինակը նշում է, որ այդ քարայրի մուտքը կլոր է, դժվար անցանելի, քարայրը խորն է, սոսկալի մութ և բավականին երկար, որի ծայրը հասնում է համարյա թե մինչև Շուշիի տակը: Նա նշում է նաև, որ առանց լապտերի անհնար է մտնել և առաջ գնալ: Քարայրի խորքում ջուր կա:

Շրջանի մյուս բնակավայրերից նշանավոր է փառավոր պատմություն ունեցող Բերդաձորի հովտի Հինշեն գյուղը (որը խորհրդային իշխանության տարիներին անվանվել է Կիրով): Հինշենը (ինչպես նաև պատմական Արցախի Բերդաձոր գավառի Մեծշեն գյուղը) երբեմն հենց այդպես էլ անվանվում է՝ Բերդաձոր: Այն առավել հին պատմություն ունեցող բնակավայր է, հերոսաբար պաշտպանվել է պարսիկ, թաթար-մոնղոլ, թուրք նվաճողների հաճախակի հարձակումներից: Այդ հերոսական գյուղը 1988թ. սկզբից մինչև 1992թ. մայիսի 9-ը, այսինքն՝ մինչև Շուշի քաղաքի լրիվ ազատագրումը, պաշտպան-վում էր ադրբեջանական հրոսակների ամենօրյա հարձակումներից:

Գյուղի շրջակայքում նշանավոր են Սահակ աղբյուրը, Ներքին ջուրը, Ղուշի մանը, Դգեսիան ղուզեն, Դմբլկաց անտառները, Ճաքած հող, Թումա սեռ արոտավայրերը:

Кашатагским районом.

Вся поверхность ***района*** полностью скалистая, исключительно покрыта лесами и кустарниками.В южной части района гора Мец Кирс, высота которой 2725м. По территории протекает река Каркар со своими многочисленными быстротечными притоками. Все притоки протекают вдоль живописных, глубоких ущельев, из них особенно известено ущелье около города Шуши.

В этом маленьком ***районе*** есть 152 армянских историко-архитектурных памятников, большая часть которых находится в г. Шуши.

Из сельских поселений ***Шушинского района*** самое крупное село - Карин так, с богатым историческим прошлым. Находится на расстоянии 2 км.от Шуши, на левобережье реки Каркар, в глубоком ущелье, у подножья крутого скалистого утеса. Местность имеет сложный рельеф,но и своеобразную красоту, чистый воздух, прозрачную воду. В окрестностях имеются исторические памятники, мосты, мельницы, пещерные строения.Об одной из пещер, которая находится в северной части села, приведены интересные данные в книге епископа Макара Бархударяна ,,Арцах”. Автор отмечает, что вход в эту пещеру круглый, трудно проходимый, пещера глубокая, очень темная и длинная, конец которой доходит до города Шуши.Он также отмечает,что без фонаря туда невозможно войти и пройти вперед. В недрах пещеры протекает вода.

Из других населенных пунктов ***Шушинского района*** известно село знаменитой, имеющей славную историю, Бердадзорской долины – Хиншен (которое в годы Советской власти назывался Киров). Хиншен (как и село Мецшен Бердадзорского гавара исторического Арцаха), иногда так и называется - Бердадзор. Это поселение с более древней историей, героически оборонялось от частых атак персидских, татаро-монгольских и турецких захватчиков. Это героическое село, начиная с 1988г. до 9 мая 1992г.-полного освобождения города Шуши, оборонялось от каждодневных нападений азербайджанских разбойников.

В окрестностях села знамениты родник Саак, Неркин джур, Гуши манн, Дгесиан гузен, леса Дмблкац, Чакац хог, пастбища Тума сер.

Շուշիի շրջանի բնակչությունը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է հանրապետության բնակչության ընդհանուր թվաքանակի 3.7 %-ը:

2014թ.հանրապետության արդյունաբերական արտադրանքի ընդհանուր ծավալում Շուշիի շրջանի տեսակարար կշիռը կազմել է 0.8 %-ը, գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի՝ 1.4%-ը, շինարարության ծավալի՝ 3.2%-ը, կապի ծառայություններից ստացված հասույթի՝ 4.1 %-ը, բնակչությանը մատուցված ծառայությունների՝ 2.7 %-ը:

Գյուղատնտեսության առաջատար ճյուղը անասնաբուծությունն է:

2014թ. շրջանում գործել է 9 ցերեկային դպրոց, 1 երաժշտական դպրոց, 1 մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոն, 1 գրադարան, 1 հիվանդանոց, 8 բուժկետ և այլն:

2014թ. Շուշիի շրջանում գործել են 136 տնտեսավարող սուբյեկտ, որից՝ 113 անհատ ձեռնարկատեր:

Население Шушинского района на 1-ое января 2015г. составило 3.7 % от общей численности населения Республики.

В 2014г. в общем объеме промышленной продукции республики удельный вес Шушинского района составил 0.8%, валовой продукции сельского хозяйства -1.4%,обúема строительства- 3.2 %, доходов, полученных от услуг связи- 4.1%, оказанныех населению - 2.7 %.

Ведущая отрасль ***сельского хозяйства*** –это животноводство.

В 2014г. ***в районе действовали*** 9 дневных школ, 1 музыкальная школа, 1 центр детско-юношеского творчества 1 библиотека, 1 больница, 8 медпунктов и др.

2014г.в ***Шушинском районе действовали*** 136 хозяйствующих субъектов, из которых 113 индивидуальных предпринимателей.

ՇՈՒՇԻԻ ՇՐՋԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2014թ.
ÍÅÊÎÒÎÐÛÅ Ï ÎÊÀÇÀÒÅËÈ ÑÎÖÈÀËÜÍ Î É ÕÀÐÀÊÒÅÐÈÑÒÈÊÈ ØÓØÈ ÍÑÊ Î Ã Î **РАЙОНА**, 2014ã.

	Ընդամենը Âñåãî	որանցից՝ èç êîèõ:		
		կանայք æåí ù è í û	տղամարդիկ ì óæ÷è í û	
Բնակչությունը, մարդ	5444	2771	2673	Í àñåëåí èå, ÷åëîâåê
Ծնվածներ, մարդ	72	35	37	Ðîäèâøèåñÿ, ÷åëîâåê
Մահացածներ, մարդ	36	21	15	Óìåðøèå, ÷åëîâåê
Ամուսնություններ	54	X	X	Áðàêè
Ամուսնալուծություններ	8	X	X	Ðàçâîäû
Մեկ բնակչի ապահովվածությունը ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ. մ	40.2	X	X	Îáåñïå÷åííîñòü îáùåé æèëîé ïëîùàäüþ,êâ.ì.
Կրթություն Հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝				Îáðàçîâàíèå Ïîñåùàåìîñòü учебных заведений, ÷åëîâåê
նախադպրոցական	161	89	72	äîøêîëüíîå
հանրակրթական	834	425	409	îáùåîáðàçîâàòåëüíîå
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի կենտրոններ	201	114	87	цåíòðû ìóçûêàëüíûå, èñêóññòâà,õóäîæåñòâ
միջին մասնագիտական				ñðåäíå-ñïåöèàëüíîå
Առողջապահություն				Çäðàâîîõðàíåíèå
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	10173	--	--	ïîñåùàëè ïîëèêëèíèêè â òå÷åíèå ãîäà(÷èñëî ïîñåùåíèé)
Մարզիկներ, մարդ	155	20	135	Ñïîðòñìåíû, ÷åëîâåê
Գործազուրկներ (պաշտոնապես գրանցված),մարդ	38	38	-	Áåçðàáîòíûå(îôèöèàëüíî çàðåãèñòðèðîâàííûå), ÷åëîâåê
Սոցիալական ապահովություն				Ñîöèàëüíîå îáåñïå÷åíèå
ընդամենը կենսաթոշակառուներ,տարեվերջի դրությամբ, մարդ	842	--	--	âñåãî ïåíñèîíåðîâ, íà êîíåö ãîäà,человек
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում, մարդ				×èñëî ïîñåùåíèé â òå÷åíèå ãîäà, ÷åëîâåê

	Ընդամենը Âñåãî	նրանցից՝ èç êîèõ:		
		կանայք æåíùèíû	տղամարդիկ ìóæ÷èíû	
գրադարան	6095	--	--	áèáëèîòåêà
թատրոն	3838	--	--	òåàòð
համերգ	3270	--	--	êîíöåðò
թանգարան	9754	--	--	ìóçåé
Իրավական ոլորտ				Ïðàâîâàÿ îáëàñòü
հանցագործության դեպքերի քանակը,տարվա ընթացքում	12	--	--	×èñëî ñëó÷àåâ ïðåñòóïëåíèé â òå÷åíèå ãîäà

Շուշի քաղաքը շրջանի վարչական կենտրոնն է, որն 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ ունի 4233 բնակիչ:

Город Шуши является административным центром района, который по состоянию на 1-ое января 2015г. имеет 4233 жителей.

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÃÎÐÎÄÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ïí	Համայնքի անվանումը	Íàçâàíèå **общины**	**Բնակավայրերի անվանումը Название íàñåëåííîãî ïóíêòà**	**Տնային տնտեսությունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	ք.Շուշի	г.Шуши		1619	4233

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÑÅËÜÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ïí	Համայնքի անվանումը	Íàçâàíèå **общины**	**Բնակավայրերի անվանումը Название íàñåëåííîãî ïóíêòà**	**Տնային տնտեսությունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Եղցահող	Ехцаох	գ.Եղցահող/с.Ехцаох	33	122
			գ. Կանաչ թալա/ с.Канач тала	3	12
			գ. Տասը Վերստ/ с.Тасы Верст	3	5
2	Լիսագոր	Лисагор		29	114
3	Հին շեն	Хин шен		42	130
4	Մեծ շեն	Мец шен		30	116
5	Քարին տակ	Карин так		158	623
6	Քիրսավան	Кирсаван		26	89

ԼՂՀ ՔԱՇԱԹԱՂԻ ՇՐՋԱՆ

Շրջկենտրոնը՝ ք. Բերձոր

ÊÀ Ø ÀÒÀÃÑÊÈ É ÐÀÉ Î Í Í ÊÐ

Ðàéöåí ò ð-Áåðäçî ð

Տարածքը, քառ. կմ	3376.57	Òåððèòîðèÿ,êâ.êì
ԼՂՀ տարածքում շրջանի տարածքի տեսակարար կշիռը,%	29.5	Óäåëüíûé âåñ òåððèòîðèè ðàéîíà â òåððèòîðèè ÍÊÐ,%
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր (2015թ. հուլիսի 1-ի դրությամբ), հա	152169.5	Çåìëè ñåëüñêîõîçÿéñòâåííîãî çíà÷åíèÿ (íà 1-îå èþëÿ 2015ã.), ãà
Քաղաքային համայնքներ	4	Ãîðîäñêèå îáùèíû
Գյուղական համայնքներ	50	Ñåëüñêèå îáùèíû
Գյուղական բնակավայրեր	103	Ñåëüñêèå ìåñòíîñòè
Բնակչության թվաքանակը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ	9342	×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 1-îå ÿíâàðÿ 2015ã., ÷åëîâåê
այդ թվում՝՝ քաղաքային	3270	*â òîì ÷èñëå:* ãîðîäñêîå
գյուղական	6072	ñåëüñêîå
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը,%	35.0	Óäåëüíûé âåñ ãîðîäñêîãî íàñåëåíèÿ,%
ԼՂՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում շրջանի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2014թ. վերջին,%	6.3	Óäåëüíûé âåñ íàñåëåíèÿ ðàéîíà â îáùåé ÷èñëåííîñòè íàñåëåíèÿ ÍÊÐ, íà êîíåö 2014ã.,%

Արցախի ազատագրումից հետո, 1994թ. հուլիսին նախկին Լաչինի շրջանի տարածքում ստեղծվեց Քաշաթաղի վարչական շրջանը: Ամբողջապես հայերով բնակեցված Արցախի անքաժանելի մասը հանդիսացող այդ տարածքը՝ 1920-ական թվականների սկզբներին, երբ Արցախը բռնակցվել էր Ադրբեջանին, հայաթափվում էր, բնակեցվում քրդերով, իսկ հետո՝ թուրք-ազերիներով և որպես առանձին վարչական շրջան մտցվում ոչ թե ԼՂԻՄ-ի, այլ անմիջապես Ադրբեջանի կազմի մեջ: Այդպիսով, այդ նեղ շերտով ամբողջապես հայաբնակ ԼՂԻՄ-ը անջատվեց մայր Հայաստանից: Ահա այդ տոհմիկ հայկական տարածքում էլ ձևավորվեց այժմյան Քաշաթաղի շրջանը:

После освобождения Арцаха, в июле 1994 г. на территории бывшего Лачинского района был создан Кашатагский административный район. Территория, полностью заселенная армянами, неотъемлемая часть Арцаха, с начала 1920-х годов, когда Арцах насильно передали Азербайджану, подверглась выселению армян и заселению курдами, а потом - тюрко-азербайджанцами, и как отдельный административный район входил не в НКАО а непосредственно в состав Азербайджана. Так, полностью заселенная армянами НКАО, отделилась от мать Армении. Сейчас на этой исконно армянской территории и сформировался нынешний Кашатагский район.

Քաշաթաղի շրջանն ընդգրկում է հայկական պատմական Հագարու գետի միջին և վերին ավազանը:

Քաշաթաղի շրջանի ռելիեֆը լեռնային է, մակերևույթը՝ խիստ կտրտված: Հյուսիսային մասը հարում է Ղարաբաղի (կամ Սյունիքի) հրաբխային բարձրավանդակին: Մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում Հագարու գետի ու նրա աջակողմյան վտակ Աղավնոգետի հովիտները, որտեղ էլ տեղաբաշխված են շրջանի բնակավայրերի մեծ մասը: Այս գետերը բավականին ջրառատ են և վճռական դեր են խաղում շրջանի այգեգործության, պտղաբուծության, բանջարաբոստանային մշակաբույսերի աճեցման համար:

Կլիմայական պայմանները չոր մերձարևադարձային են: Քանի որ տարածքի մեծ մասը լեռնային է ու խիստ կտրտված, շատ վայրերում թփուտածածկ, ապա հողագործության համար նպաստավոր պայմաններ ունեն միայն նշված գետերի նեղ հովիտները: Մյուս, ընդարձակ տարածքները, մանավանդ բարձրադիր վայրերը նպաստավոր են անասնապահության, հատկապես մանր եղջերավոր անասնապահության համար:

Քաշաթաղի շրջանը մայր Հայաստանը Արցախի հետ կապող կարևորագույն օղակն է: Շրջանի դերը անգնահատելի է հատկապես այն առումով, որ նրա տարածքով է անցնում «Արցախի կյանքի ուղին»», այն ավտոմայրուղին, որը կառուցվել է «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի միջոցներով և որի հանդիսավոր բացումը տեղի է ունեցել 1998թ. սեպտեմբերի 2-ին՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության անկախության հռչակման օրվա տարեդարձին:

Քաշաթաղի շրջանի բնակչությունը 2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ կազմել է հանրապետության բնակչության ընդհանուր թվաքանակի 6.3%-ը:

2014թ. ***շրջանի*** տնտեսության հիմնական ճյուղերի տեսակարար կշիռները հանրապետության համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

Кашатагский район охватывает средний и верхний бассейн армянской исторической реки Хагару.

Рельеф Кашатагского района скалистый, поверхность резко-обрывистая. Северная часть приближается к Карабахской (или Сюникской) вулканической возвышенности. Большой интерес представляют долины реки Хагару и ее правого притока - реки Ахавногет, где размещена большая часть населенных пунктов. Эти реки достаточно полноводные и играют решающую роль в развитии садоводства, плодоводства, также для выращивания овощебахчевых культур.

Климат сухой субтропический. Так как большая часть территории горная и обрывистая и многие места покрыты кустарниками, то для земледелия благоприятны только узкие речные долины указанных рек. Остальные огромные территории, особенно высокогорные места, благоприятны для развития животноводства, особенно мелкого рогатого скота.

Кашатагский район является важнейшим çâåíом, соединяющим мать Армению с Арцахом. Роль района неоценима особенно тем, что по ее территории проходит “дорога жизни Арцаха”- автомобильная трасса, которая была построена за счет средств общеармянского фонда “Армения”, открытие которой состоялось 2 сентября 1998 года, в день годовщины провозглашения независимости НКР.

Население Кашатагского района на 1-ое января 2015г. составило 6.3 % от общей численности населения республики.

Удельные веса основных отраслей ***экономики района*** в общих обúемах соответствующих основных отраслей республики в 2014г. составили:

- արդյունաբերություն 3.7 % ïðîìûøëåííîñòü
- գյուղատնտեսություն 21.3 % ñåëüñêîå õîçÿéñòâî
- շինարարություն 8.8 % ñòðîèòåëüñòâî
- առևտուր 1.4 % òîðãîâëÿ
- կապ 2.9 % ñâÿçü
- ծառայություններ 1.5 % óñëóãè

Քաշաթաղի շրջանն ունի տնտեսության զարգացման համար լայն հնարավորություններ և բնական նպաստավոր պայմաններ՝ հացահատիկային մշակաբույսերի արտադրության, պտղաբուծության և բանջարաբոստանային տնտեսության զարգացման համար:

2015թ. հունվարի 1-ի դրությամբ Քաշաթաղի շրջանում գործել են 139 տնտեսավարող սուբյեկտ, որոնցից՝114 անհատ ձեռնարկատեր:

2014թ. ***շրջանում գործել է*** 52 ցերեկային դպրոց, 1-ական երաժշտական և արվեստի դպրոց, 1 գրադարան, 2 թանգարան, 2 հիվանդանոցային հիմնարկ, 3 գյուղական բժշկական ամբուլատորիա, 50 բուժկետ և այլն:

Кашатагский район имеет широкие возможности и реальные благоприятные условия для развития экономики: производства зерновых культур, плодоводства и для развития овоще-бахчевого хозяйства.

На 1-ое января 2015г.*в* ***Кашатагском районе äåéñòâîâàëè*** 139 хозяйствующих субъектов, из которых 114 -индивидуальные предприниматели.

В 2014г. ***в районе äåéñòâîâàëè*** 52 дневных школ, 1 музыкальная школа,1 школа искусства, 1 библиотека, 2 музея, 2 больничных учреждения, 3 сельских медицинских амбулаторий, 50 медпунктов и др.

ՔԱՇԱԹԱՂԻ ՇՐՋԱՆԻ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2014թ.
ÍÅÊÎÒÎÐÛÅ ÏÎÊÀÇÀÒÅËÈ ÑÎÖÈÀËÜÍÎÉ ÕÀÐÀÊÒÅÐÈÑÒÈÊÈ ÊÀØÀÒÀÃÑÊÎÃÎ **РАЙОНА**, 2014ã.

	Ընդամենը Âñåãî	նրանցից՝ èç íèõ:		
		կանայք æåíùèíû	տղամարդիկ ìóæ÷èíû	
Բնակչությունը, մարդ	9342	4621	4721	Íàñåëåíèå, ÷åëîâåê
Ծնվածներ, մարդ	222	109	113	Ðîäèâøèåñÿ, ÷åëîâåê
Մահացածներ, մարդ	28	13	15	Óìåðøèå, ÷åëîâåê
Ամուսնություններ	124	X	X	Áðàêè
Ամուսնալուծություններ	11	X	X	Ðàçâîäû
Մեկ բնակչի ապահովվածությունը ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ. մ	28.2	X	X	Îáåñïå÷åííîñòü îäíîãî æèòåëÿ îáùåé æèëîé ïëîùàäüþ,êâ.ì.
Կրթություն Հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝				Îáðàçîâàíèå Ïîñåùàåìîñòü учебных заведений, ÷åëîâåê
նախադպրոցական	162	80	82	äîøêîëüíîå
հանրակրթական	1786	902	804	îáùåîáðàçîâàòåëüíîå
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի կենտրոններ	249	185	64	öåíòðû ìóçûêàëüíûå, èñêóññòâà,õóäîæåñòâ
Առողջապահություն				Çäðàâîîõðàíåíèå
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	16905	--	--	ïîñåùàëè ïîëèêëèíèêè â òå÷åíèå ãîäà(÷èñëî ïîñåùåíè
Մարզիկներ, մարդ				Ñïîðòñìåíû, ÷åëîâåê
Գործազուրկներ (պաշտոնապես գրանցված),մարդ	42	31	11	Áåçðàáîòíûå(îôèöèàëüíî çàðåãèñòðèðîâàííûå), ÷åëîâåê
Սոցիալական ապահովություն				Ñîöèàëüíîå îáåñïå÷åíèå
ընդամենը կենսաթոշակառուներ,տարեվերջի դրությամբ, մարդ	838	--	--	âñåãî ïåíñèîíåðîâ, íà êîíåö ãîäà,÷åëîâåê
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում, մարդ				×èñëî ïîñåùåíèé â òå÷åíèå ãîäà, ÷åëîâåê
գրադարան	3020	--	--	áèáëèîòåêà
համերգ	4500	--	--	êîíöåðò
թանգարան	4936	--	--	ìóçåé
Իրավական ոլորտ				Ïðàâîâàÿ îáëàñòü
հանցագործության դեպքերի քանակը,տարվա ընթացքում	26	--	--	×èñëî ñëó÷àåâ ïðåñòóпëåíèé òå÷åíèå ãîäà

Բերձոր քաղաքը շրջանի վարչական կենտրոնն է 1893 բնակչով: Բերձորը գտնվում է Գորիս-Ստեփանակերտ մայրուղու վրա, Հագարու գետի ձախ ափին, Ղարաբաղի լեռնաշղթայի հարավ-արևմտյան թփուտածածկ լեռնալանջի վրա: 1990-ական թվականների սկզբին տեղի ունեցած ազգային ազատագրական պատերազմի ժամանակ այս քաղաքը խիստ տուժել է, տների մեծ մասը ավերվել է: Այժմ այն շարունակվում է վերականգնվել, բարեկարգվել: Այստեղ գործում են դպրոցներ,մշակույթի և առողջապահության օջախներ: 1998թ. մայիսին քաղաքի կենտրոնում, Գորիս-Ստեփանակերտ մայրուղու աջ մասում շահագործման է հանձնվել բազալտակերտ Ս. Համբարձում եկեղեցին:

Город Бердзор является административным центром района с 1893 жителями. Бердзор находится на трассе Горис – Степанакерт, на левой стороне реки Хагару, на покрытом кустарниками горном склоне юго-западной части Карабахского горного хребта. С начала 1990-ых годов, во время национальной освободительной войны, город очень пострадал, большая часть домов была разрушена. В настоящее время он продолжает восстанавливаться, благоустраиваться. Здесь функционируют школы, культурые и оздоровительные заведения. В мае 1998г. в центре города на правой стороне трассы Горис - Степанакерт, сдана в эксплуатацию, построенная из базальта, церковь Св. Амбарцума.

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÃÎÐÎÄÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå **общины**	**Բնակավայրերի անվանումը Название нàñåëåííого ïóíêòà**	**Տնային տնտեսութ յունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Բերձոր	Бердзор		487	1893
2	Կովսական	Ковсакан	ք.Կովսական/г.Ковсакан	140	489
			գ.Դիցմայրի/с.Дицмайри	24	87
			գ.Քարատակ/с.Каратак	7	24
3	Միջնավան	Миджнаван		95	337
4	Որոտան	Воротан	ք.Որոտան/г.Воротан	179	551
			գ.Անդոկաբերդ/с.Андокаберд	2	8
			գ.Բարկուշատ/с.Баркушат	7	15
			գ.Դողար/с.Догар	4	7
			գ.Վանանդ/с.Вананд	5	15

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ
ÑÅËÜÑÊÈÅ ÎÁÙÈÍÛ

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå **общины**	**Բնակավայրերի անվանումը Название нàñåëåííого ïóíêòà**	**Տնային տնտեսու թյունների թիվը** ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	**Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ** ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
1	Ալաշկերտ	Алашкерт		33	110
2	Աղաձոր	Ахадзор		28	95
3	Աղանուս	Аханус	գ. Աղանուս/с.Аханус	8	33
			գ. Ապարան/с.Апаран	6	30
			գ.Մեղվաձոր/с.Мехвадзор	5	17
4	Աղավնատուն	Ахавнатун	գ. Աղավնատուն/с.Ахавнатун	9	36
			գ. Խաչգետիկ/с.Хачгетик	12	48

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå общины	Բնակավայրերի անվանումը Название нàñåëåííого пóíêòà	Տնային տնտեսու թյունների թիվը ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
			գ.Հարար/с.Харар	10	38
5	Աղավնո	Ахавно		48	156
6	Այգեհովիտ	Айгеовит	գ. Այգեհովիտ/с.Айгеовит	40	131
			գ. Լճաշեն/с.Лчашен	2	6
7	Այգեկ	Айгек		23	80
8	Արախիշ	Арахиш	գ.Արախիշ/с. Арахиш	1	2
			գ.Գահանիստ/с.Гаханист	1	1
			գ.Հայթաղ/с.Айтаг	6	12
			գ.Մովսեսաշեն/с.Мовсесашен	4	14
			գ.Վազգենաշեն/с.Вазгенашен	6	22
9	Արծվաշեն	Арцвашен	գ. Արծվաշեն/с.Арцвашен	33	90
			գ. Մխանց/с.Мханц	25	88
10	Արտաշավի	Арташави		30	105
11	Գանձա	Гандза	գ. Գանձա/с.Гандза	11	55
			գ. Բազմատուս/с.Базматус	10	41
12	Գետամեջ	Гетамеч		24	101
13	Գետափ	Гетап		32	117
14	Գողթանիկ	Гогтаник		22	102
15	Դրախտաձոր	Драхтадзор		15	58
16	Լեռնահովիտ	Лернаговит	գ. Լեռնահովիտ/с.Лернаговит	12	39
			գ. Շրվական/с.Ширвакан	6	20
			գ.Սպիտակաջուր/с.Спитакаджур	12	34
17	Երիցվանք	Ерицванк	գ. Երիցվանք/с.Ерицванк	55	184
			գ.Ամիրյան/с.Амирян	8	31
			գ. Կրմեն/с.Крмен	12	43
18	Իշխանաձոր	Ишханадзор		66	207
19	Ծաղկաբերդ	Цахкаберд	գ. Ծաղկաբերդ/с.Цахкаберд	61	209
			գ. Մարաթուկ/с.Маратук	5	16
20	Ծիծեռնավանք	Цицернаванк	գ. Ծիծեռնավանք/с.Цицернаванк	28	109
			գ. Մելիքաշեն/с.Меликашен	8	34
			գ.Արահուծ/с.Арахуц	4	8
			գ. Տանձուտ/с.Тандзут	33	107
21	Ծոբաձոր	Цобадзор	գ. Ծոբաձոր/с.Цобадзор	5	15
			գ. Որդուակ/с.Вордуак	10	34
22	Կերեն	Керен	գ.Կերեն/с.Керен	10	32
			գ.Սպիտակաշեն/с.Спитакашен	5	16
			գ.Գրհամ/с.Грхам	11	27
23	Կումայրի	Кумайри	գ. Կումայրի/с.Кумайри	14	67
			գ. Շիրակ/с.Ширак	11	54
24	Հակ	Хак		23	91
25	Հակարի	Хакари	գ.Հակարի	35	107
26	Հայկազյան	Айказян	գ. Հայկազյան/с.Айказян	21	73
			գ. Ջանֆիդա/с.Джанфида	7	29
			գ.Դարբնոց/с.Дарбноц	11	49

ՀՀ Ï Í	Համայնքի անվանումը	Í àçâàíèå общины	Բնակավայրերի անվանումը Название нàñåëåííого пóíêòa	Տնային տնտեսու թյունների թիվը ×èñëî äîìàøíèõ õîçÿéñòâ	Բնակչության թվաքանակը առ 01.01.2015 թ., մարդ ×èñëåííîñòü íàñåëåíèÿ íà 01.01.2015ã., ÷åëîâåê
			գ.Սահառ/с.Саар	1	2
27	Հոչանց	Хочанц		18	53
28	Զորափ	Зорап		33	109
29	Ղազարապատ	Газарапат		12	55
30	Մամարք	Мамарк	գ. Մամարք/с.Мамарк	14	46
			գ. Հալե/с.Хале	8	25
31	Մարտունաշեն	Мартунашен		19	57
32	Միրիկ	Мирик		49	164
33	Մշենի	Мшени	գ. Մշենի/с.Мшени	25	77
			գ. Արվական/с.Арвакан	13	55
34	Մոշաթաղ	Мошатаг	գ. Մոշաթաղ/с.Мошатаг	50	198
			գ. Հերիկ/с.Хирик	13	55
			գ. Բերդիկ/с.Бердик	8	26
35	Մուշ	Муш		29	106
36	Նորաշենիկ	Норашеник	գ.Նորաշենիկ/с.Норашеник	13	74
			գ.Վարդուտ/с.Вардут	14	56
37	Շալուա	Шалуа	գ. Շալուա/с.Шалуа	12	33
			գ. Հիմնաշեն/с.Химнашен	6	39
			գ. Վերին շեն/с.Верин шен	4	12
			գ. Քարուտ/с.Карут	2	6
38	Սարատակ	Саратак		33	106
39	Սոնասար	Сонасар	գ. Սոնասար/с.Сонасар	18	57
			գ. Մարգիս/с.Маргис	1	9
40	Ներքին Սուս	Неркин Сус	գ. Սուս/с.Сус	11	20
			գ. Գիհուտ/с.Гихут	11	35
			գ.Ներքին Սուս/с.Неркин Сус	24	78
41	Վակունիս	Вакунис		12	52
42	Վաղազին	Вагазин	գ. Վաղազին/с.Вагазин	11	39
			գ. Մարտիրոս/с.Мартирос	1	1
43	Վան	Ван	գ. Վան/с.Ван	29	119
44	Վարդաբաց	Вардабац	գ. Վարդաբաց/с.Вардабац	18	63
			գ. Քարոտան/с.Каротан	16	58
45	Վուրգավան	Вургаван		35	118
46	Տիգրանավան	Тигранаван		35	136
47	ՈՒռեկան	Урекан		43	158
48	Փակահան	Пакахан		44	152
49	Քաշունիք	Кашуник	գ. Քաշունիք/с.Кашуник	14	53
			գ. Մորաջուր/с.Мораджур	1	4
			գ. Վերին Քաշունիք/с.Верин	6	22
50	Քարեգահ	Карегах		48	165

Պայմանական նշաններ

«-» – երևույթը բացակայում է

«--» – վիճակագրական տվյալներ չկան

«0.0» – ցուցանիշը փոքր է չափման միավորից

«#» – տվյալները ճշգրտված են

Óñëîâíûå îáîçíà÷åíèÿ

«-» - явление отсутствует

«--» – нет статистических данных

«0.0» – значение показателя меньше единицы измерения

«#» – данные уточнены

Առանձին դեպքերում բաղադրիչների գումարի և արդյունքի միջև աննշան տարբերությունները բացատրվում են տվյալների կլորացմամբ:

Â îòäåëüíûõ ñëó÷àÿõ íåçíà÷èòåëüíûå ðàñõîæäåíèÿ ìåæäó èòîãîì è ñóììîé ñëàãàåìûõ îáúÿñíÿþòñÿ îêðóãëåíèåì äàííûõ.

Համառոտագրություն

մ	մետր
գծային մ	գծային մետր
մ^{2}	քառակուսի մետր
մ^{3}	խորանարդ մետր
կմ	կիլոմետր
կմ^{2}	քառակուսի կիլոմետր
գր	գրամ
կգ	կիլոգրամ
տ	տոննա
ց	ցենտներ
հատ	հատ
դալ	դեկալիտր
հա	հեկտար
հազ.	հազար
մլն	միլիոն
մլրդ.	միլիարդ
կՎտ	կիլովատտ
կՎտ-ժ	կիլովատտ-ժամ
տոննա-կմ	տոննա-կիլոմետր
թ.տ.մ	թաց տոննա միավոր
ккալ	կիլոկալորիա
%	տոկոս

Ñîêðàùåíèÿ

ì	ìåòð
ïîãîííûé ì	ïîãîííûé ìåòð
ì2	êâàäðàòíûé ìåòð
ì3	êóáè÷åñêèé ìåòð
êì	êèëîìåòð
êì2	êâàäðàòíûé êèëîìåòð
ã	ãðàìì
êã	êèëîãðàìì
ò	òîíía
ö	öåíòíåð
øò.	øòóêa
äàë	äåêàëèòð
ãà	ãåêòàð
òûñ.	òûñÿ÷a
ìëí.	ìèëëèîí
ìëðä.	ìèëëèàðä
êÂò	êèëîâàòò
êÂò.÷.	êèëîâàòò-÷àñ
тонна-км	тонна-километр
â.ò.å.	âëàæíàÿ òîííà åäèíèöà
êêàë	êèëîêàëîðèà
%	ïðîöåíò